

PAPER DETAILS

TITLE: ETKİN OTORİTE YOKLUĞUNDA TERÖR ZANLILARINI YARGILAMA YETKİSİ: SURIYE
ÖRNEĞİ

AUTHORS: Burak TAS

PAGES: 1593-1633

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1985632>

ETKİN OTORİTE YOKLUĞUNDA TERÖR ZANLILARINI YARGILAMA YETKİSİ: SURIYE ÖRNEĞİ

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.998257>

Arş. Gör. Burak TAŞ*

Öz

Afganistan Savaşı'ndan günümüze değin terör fiillerinde bulunan suçluların yargılanması hususu, uluslararası camiada güncel bir sorun olarak var olmuştur. Özellikle etkin otorite yokluğu olgusu karşısında terör unsurlarının yargılanmasında cezaî yargı yetkisinin kime ait olacağı hususu daha büyük bir problemi karşımıza çıkarmaktadır. Türkiye, 2018 yılında Soçi Mütabakatı ile İdlib ve çevresindeki radikalleri tahliye yükümlülüğü altına girmiştir. Ancak terör unsurlarının tahliye edilmesi, öldürülmelerinden ziyade yargılanmaları ve cezalandırılmalarını gerektirmektedir. Çalışmada bu unsurların yargılanmaları için alternatif yargılama modelleri tartışılmıştır. Etkin otorite yokluğu olgusu ile boğuşan Suriye devleti özelinde bu terör unsurlarının yargılanmaları ve cezalandırılmaları için mülkîlik ilkesi çerçevesinde Suriye'nin yargılama yetkisinin etkin kılınması gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Cezaî Yargı Yetkisi, Etkin Otorite Yokluğu, Mülkîlik İlkesi, Suriye, Soçi Mütabakatı

JURISDICTION OVER TERROR SUSPECTS IN THE ABSENCE OF AN EFFECTIVE GOVERNMENT: THE EXAMPLE OF SYRIA

(Research Article)

Abstract

The issue of prosecution of criminals who committed terrorist acts has been a current issue in the international community since the Afghanistan War.

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, Ankara (burak.tas@asbu.edu.tr), ORCID: 0000-0001-6481-1580 (Geliş Tarihi: 27.03.2021-Kabul Tarihi: 22.04.2021)

Especially in the face of the absence of effective authority, the question of who will have the criminal jurisdiction in the trial of terrorist elements poses a bigger problem. In 2018, Turkey undertook to evacuate the radicals in and around Idlib with Sochi Agreement. However, the evacuation of those terrorist elements requires them to be tried and punished rather than to be killed. In the study, alternative judgment models for punishing these elements are discussed. It has been concluded that the criminal jurisdiction of Syria should be made effective within the framework of the principle of territoriality, in order to prosecute and punish these terrorist elements in the Syrian State, which is struggling with the phenomenon of absence of effective government.

Keywords

Criminal Jurisdiction, Absence of Effective Government, Territoriality Principle, Syria, Sochi Agreement

GİRİŞ

17 Eylül 2018 Soçi anlaşmasıyla İdlib’de, Rusya ve Türkiye’nin gözetiminde ve güvenliği bu iki ülke tarafından sağlanacak bir silahtan arındırılmış bölge oluşturulması öngörülmektedir. Askerden arındırılmış bölgeyi güçlendirmek için bir anlaşmaya varıldı; ancak radikal isyancıların diğer rejim karşıtı gruplardan nasıl ayırt edileceği ve şehirde ne kadar radikal yapılanma olduğu hususu muğlak kaldı¹.

15 ila 20 km derinlikte olan bu bölgenin ağır silahlardan ve Hay’at Tahrir al-Sham (HTŞ), Devlet’ül Irak ve’s Şam (DEAŞ) ve El Kaide gibi terör unsurlarından arındırılması planlanmaktaydı². Burada en büyük sorunu HTŞ’nin akıbeti oluşturmaktaydı. Keza Türkiye ve Rusya, HTŞ’yi terör örgütü olarak değerlendirdiğinden silahsızlandırılması planlanan bölgenin terör tehditi altında bulunması, her iki devletin menfaatini zedelemekteydi.

Soçi anlaşması ile Türkiye, askeri anlamda Suriye’nin terör unsurlarıyla mücadele ortağı pozisyonuna gelmişti³. Bu bakımdan 2018 tarihinden bu yana geçen süreçte Türkiye’nin ağır bir yükümlülük altına girdiği söylenebilir. Bu yükümlülüğün ayrıca güvenlik sorunlarını da beraberinde getirme ihtimali de büyük bir sorundu. Ancak Türkiye bu anlaşma ile bazı kazanımlar da sağlamıştı. Türkiye’ye yönelik büyük bir mülteci akınının önüne geçilmiş; Türkiye’nin Fırat Kalkanı ve Afrin bölgelerindeki politikalarına zarar verebilecek sorunlara neden olabilecek yoğun bir göç dalgası engellenmiştir. Türkiye, Suriye’deki askeri varlığını pekiştirip, Afrin’e İdlib’den yönelebilecek türlü tehditleri bertaraf edebilme şansını elde etmişti. Ayrıca silahtan arındırma bölgesinin kalıcılığının sağlanması durumunda, Suriye’de

¹ **Rüma, İnan/Çelikpala**, Mitat: “Russian and Turkish Foreign Policy Activism in the Syrian Theater”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 16, Sayı 62, 2019, s. 82.

² **Baresh**, Manhal: The Sochi Agreement And The Interests Of Guarantor States: Examining The Aims And Challenges Of Sustaining The Deal, European University Institute – Research Project Report, s. 4 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e1840535-1f93-11e9-8d04-01aa75ed71a1/language-en> Erişim Tarihi: 12.11.2020.

³ **Salaymeh**, Bilal/**Acun**, Can: “Sochi Agreement: Implications on the Ground and Upcoming Challenges”, Seta Perspective, No.47, 2018, s. 2-3 https://setav.org/en/assets/uploads/2018/11/47_Perspective.pdf Erişim Tarihi: 11.11.2020; **Sezer**, Aydın/**Dursunoğlu**, Alptekin: Soçi Anlaşması Fıratın Doğusu ve Türkiye’nin İdlib Rolü, Yakın Doğu Haber (16.04.2020), http://www.ydh.com.tr/index.php/anket/rss/resim/rss/YD551_soci-anlasmasi-firatin-dogusu-ve-turkiyenin-idlib-rolu.html Erişim Tarihi: 21.10.2020.

kalıcı bir çözüm bulununcaya kadar Fırat'ın batısından İdlib'e kadar Türk etki alanı oluşturma şansını elde etmişti⁴.

Türkiye, Astana Görüşmeleri kapsamında Rusya ile vardığı mütabakat çerçevesinde 12 Ekim 2017'de İdlib bölgesindeki ateşkes rejiminin takibi için gözlem noktaları oluşturmaya başlamıştı. Bu gözlem noktalarının, İdlib'de devlet dışı silahlı örgütlerin kontrolündeki sınır şeridinin silahlardan arındırılmasını denetlemesi planlanıyordu; fakat bölgedeki aktörlerin çatışması, anlaşmadan sonra bir süre azalmış olsa da artarak devam etmişti. Bu sebeple silahtan arındırılmış bölge planı hayata geçirilememiştir⁵.

Soçi Mütabakatının imzalandığı zamandan bu yana İdlib'deki HTŞ gibi parçalı terör gruplarının ve radikallerin bölgeden tahliye edilemediği görülmektedir. Türkiye'nin HTŞ'yi kendi kendini feshetmeye zorlamada başarısız olduğu; ancak yine de örgüt üzerinde önemli bir baskı uyguladığı da gözlemlenmektedir. Bu baskı, HTŞ içindeki köktendinci unsurları daha fazla izole etmek ve onu küçük ve işlevsiz gruplara bölmek şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ancak Soçi Anlaşması'nın hükümlerinin uygulanması noktasında Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getiremediği gerçektir. Soçi Anlaşmasının yerine getirilememesi ise Türkiye açısından karayollarının uluslararası güvenliğini sağlama sorumluluğunun HTŞ'ye verilmesine itiraz edemeyeceği şeklinde tezahür edebilir. Bu sebeple Türkiye'nin terör unsurlarının izale edilmesinden, Suriye politikası bakımından büyük fayda göreceği açıktır. Ancak bu izalenin, terör unsurlarına askeri operasyon şeklinde değil, onların yargılanıp gerekli cezaların çektilmesi şeklinde olması gerekmektedir. Nitekim uluslararası kamuoyunda da bu durum daha olumlu bir görünüş arz edecektir⁶.

Suriye Ordusunun aradan geçen süreçte İdlib'de 34 Türk askerini şehit etmesi olayından sonra, Rusya ile Türkiye arasında yapılan mütabakatın uygulanmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşılacaktır. Bunlar HTŞ'nin mütabakata direnişi ve El Kaide'nin İdlib'i merkez üssü yapma olasılığıdır⁷. Bu açıdan terör unsurlarının bölgeden temizlenmesi gerekmektedir. Bu temizlemenin ise bunların yargılanması yoluyla gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, hem Türkiye'nin Soçi Anlaşması ile İdlib'deki radikal-

⁴ **Erkmen**, Serhat: Soçi Anlaşması Ne Getirdi?, Anadolu Ajansı (18.09.2018), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/soci-anlasmasi-ne-getirdi/1258178> Erişim Tarihi: 21.10.2020.

⁵ BBC News (02.03.2020), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51360543>, Erişim Tarihi: 21.10.2020.

⁶ **Baresh**, s. 3.

⁷ **Erkmen**, Serhat: Soçi Anlaşması Ne Getirdi?, Anadolu Ajansı(18.09.2018).

leri tasfiye etme yükümlülüğünden kurtulması, hem de Suriye devletinin toprak bütünlüğünün korunması için bölgedeki terör unsurlarının yargılanmasına yönelik alternatif yöntemler tartışıldı ve en uygun yöntemin mülkîlik ilkesi etrafında birleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada öncelikle etkin otorite yokluğu olgusunda yargılama yetkisinin nasıl bir görünüm arz ettiğini araştırdık. Bir devletin ülkesinde geçici olarak etkinliğini kaybetmesinin, yargılama yetkisini değil yargılama yetisini engelleyeceğini; ancak bu durumun geçici olduğu sonucuna ulaştık. Bu gerçeklikle öncelikle; Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetkisi, Guantanamo modeli yargılama, ad hoc ve hibrid modeli, iade ve son olarak mülkîlik prensibi temelinde Suriye'nin yargı yetkisinin mümkünatını tartıştık. Sonuç olarak devletin etkinliğini geri kazanabilmesine yönelik hem Suriye'nin hem de uluslararası camianın menfaati gereği Suriye'nin yargılama yetisini işlevselleştirmeye yönelik çözüm önerileri oluşturduk.

I. ETKİN OTORİTE YOKLUĞUNDA CEZAÎ YARGILAMA YETKİSİ

Etkin otorite yokluğunda devletlerin cezaî yargı yetkisinin arz edeceği değişikliği araştırmadan önce genel olarak uluslararası hukukta cezaî yargılama yetkisinden bahsetmek gerekmektedir.

A. Cezaî Yargılama Yetkisi

Yetki genel olarak, devletlerin uluslararası hukuk altında, belli olaylar hakkında hukuki düzenlemeler yapabilme, bunları uygulayabilme ve bunların ihlali halinde ilgililerini yargılayabilme yetkisini ifade etmektedir. Devletlerin yetkisi; yasama, yürütme ve yargı erkleri üçleminde devlet egemenliğinin bir tezahürü niteliğindedir⁸. Devletin yargılama yetkisi ise devletlerin egemenlik yetkisi orijininde, onun temel ve esas özelliğini oluşturan enstrümanlarından birisidir⁹. Devletin yargılama yetkisinin tezahüründen biri olan cezaî yargı yetkisi de insanların haklarını etkileyen bir egemenin gücünü ifade etmektedir¹⁰. Kısaca cezaî yargılama yetkisi, devlet yetkisinin

⁸ **Aydın**, Hüseyin: “Yabancı Ülkede İşlenen Suçlarda Türk Mahkemelerinin Yetkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan Özel Sayısı, 2019, s. 351.

⁹ **Abdulrahim**, Walid: State Jurisdiction, Author's International Law Studies in English, <https://sites.google.com/site/walidabdulrahim/home/my-studies-in-english/7-state-jurisdiction>, Erişim Tarihi: 14.03.2020

¹⁰ **Helenius**, Dan: The If, How, and When of Criminal Jurisdiction – What is Criminal Jurisdiction Anyway?, Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice, Cilt 3,

bir görünümü olarak devletin ceza hukukuna ilişkin yetkisini ifade etmektedir.

Ceza kurallarının zorlayıcı etkisi, bir devletin sınırları belli egemenlik alanında kendisini göstermektedir¹¹. Devletlerin kıskançlıkla kullandıkları cezaî yargılama yetkisi, aslında egemenlik yetkisinin kullanımında devletin ceza politikalarının dışında diğer devletlere karşı kendi yetkisinin münhasırlığını betimlemesidir¹². Egemen bir devletin kendi ülkesinde işlenen bir suçu yargılamasında da menfaatinin olduğu açıktır¹³. Bu açıdan devlet, ülkesinde işlenen suçlarda tam bir cezalandırma yetkisine sahipken ülkesel yetkisi dışında işlenen suçlarda cezaî yargı yetkisini sınırlı olarak kullanabilmektedir¹⁴. Bu sınırların belirlenmesinde cezaî yargı yetkisinde bazı prensipler karşımıza çıkmaktadır.

Cezaî yargılama yetkisinin dört boyutu bulunmaktadır. Bunlar şahsılık ilkesi, mülkîlik ilkesi, koruma ilkesi ve evrensellik ilkesidir. Bu prensiplerden şahsılık prensibi faile ve mağdura göre farklılık arz etmekte; devletin kendi vatandaşının işlediği bir fiille veya kendi vatandaşına karşı suç işlendiğinde cezaî yargılama yetkisini harekete geçirmesidir. Mülkîlik prensibi en temel prensip olmakla beraber devletin cezaî yetkilerini kendi egemenlik alanı dahilinde kullanabilmesini ifade eder. Koruma prensibi¹⁵, devletin doğrudan doğruya güvenliğine, bütünlüğüne veya egemenliğine yönelik bir tehdit veya ihlal ortaya çıkmışsa zarara uğrayan devletin bu fiillerin faillerini yargılayabilmesidir¹⁶. Son olarak evrensellik prensibi ise uluslararası hukukta en çok incelenen konulardan biridir. Bu prensibe göre yargı yetkisinin tespitinde kullanılan temel ölçüt işlenen fiilin kendisidir¹⁷. Fiilin uluslararası hukukta yarattığı tesir dikkate alınarak mülkîlik prensibinden bir çıkış olup uluslararası hukuka uygun olarak devletlere kendi egemenlik alanları dışında

Sayı 1, 2015, s. 2 <https://www.legal-tools.org/doc/148639/pdf/>, Erişim Tarihi: 22.04.2020.

¹¹ Artuk, M.Emin/Gökçen, Ahmet/Alşahin, M. Emin/Çakır, Kerim: Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, Adalet Yayınevi, 2020, s. 1079.

¹² Tezcan, Durmuş/Erdem, M. Ruhan/Önok, R. Murat: Uluslararası Ceza Hukuku, Ankara, 5. Baskı, Seçkin Yayınları, 2019, s. 83.

¹³ Zafer, Hamide: Ceza Hukuku Genel Hükümler (TCK m. 1-75), İstanbul, 7. Baskı, Beta Yayıncılık, 2019, s. 760.

¹⁴ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 1079.

¹⁵ Günümüzde koruma prensibinin uygulandığı en son örnek ABD'nin İran'a yönelik ambargoları deldiği gerekçesi ile Mehmet Hakan Atilla yargılaması olarak gösterilebilir.

¹⁶ Çakmak, Cenap: Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı, Bursa, Ekin Yayıncılık, 2014, s. 106.

¹⁷ Çakmak, s. 107.

işlenen fiillere yönelik cezaî yargılama yetkisi veren bir prensiptir. Evrensellik prensibi uluslararası hukukta önemli bir alanı işaret ettiği için çalışmanın ileriki aşamalarında daha detaylı açıklanmaktadır.

Devletin, cezaî yargı yetkisine iç hukuk ve bölgesel yetki bağlamında suç ve ceza siyaseti açısından kısıtlamalar getirmesi söz konusu olabilmektedir. Devletin yargılama yetkisinin uluslararası hukuk tarafından sınırlandırılmasında da asıl kısıtlamalar cezaî konularla ilişkilidir¹⁸. Cezaî yargı yetkisinin uygulanmasında, devletin yasaklama niteliğinde kural koyma yetkisi ve bunun ihlalinde sorumluları yargılayıp cezalarını infaz etme yetkisinin temel sınırlarını uluslararası hukuk koymaktadır¹⁹. Uluslararası hukuka göre devletin yargılama yetkisinin kural olarak temel sınırı kendi ülkesinin egemenlik alanlarıdır²⁰. Uluslararası hukuk tarafından belirlenen normatif sınırlar dahilinde, ne ölçüde ve hangi ceza politikası bazında karar vereceği devlete bağlıdır.

Cezaî yargılama yetkisinin ulusal ve uluslararası boyutundan da bahsetmek gerekmektedir²¹. Bu yetkinin ulusal boyutu bir devletin egemenlik alametini kullanması olarak karşımıza çıkmakla beraber günümüzde bu yetkinin uluslararası boyutu önem arz eder hale gelmiştir. Birleşmiş Milletler'in kurulması ile birlikte uluslararası hukukta yeşeren kolektiflik fikri, insan hakları ihlalleri ve terör eylemleri gibi uluslararası camiayı derinden etkileyen sorunlarda inisiyatif alma aşamasına geçilmesini sağlamıştır. Uluslararası hukukta cezasızlığın önlenmesi ve insan haklarının korunması fikri üzerine belli başlı suçlarda uluslararası yargılama yetkisinin BM Güvenlik Konseyi, Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Ad Hoc* mahkemeler tarafından kullanılması cezaî yargı yetkisinin uluslararası boyutunu ifade etmektedir. Bu açıdan özellikle terör zanlılarının yargılanması uluslararası boyutta önemli bir husustur.

Etkin otorite yokluğunun uluslararası hukukta etkilediği birçok konunun yanında yargılama yetkisi yer almaktadır. Genel olarak yukarıda bahsettiğimiz yargılama yetkisi bir de etkin otorite yokluğu perspektifinden incelenmelidir. Ancak bundan önce etkin otorite yokluğu kavramı izah edilmelidir.

¹⁸ Çakmak, s. 97.

¹⁹ Adinoyi, Julius Adavize: State's Jurisdiction: Prescription on Territoriality and Nationality, Article: October 2018, s. 1 https://www.researchgate.net/publication/328355523_State's_Jurisdiction_Prescription_on_Territoriality_and_Nationality/link/5bc85c33299bf17a1c5b89ec/download, Erişim Tarihi: 14.03.2020

²⁰ Adinoyi, s. 1.

²¹ Helenius, s. 3.

1. Etkin Otorite Yokluğu

Uluslararası hukukun teamül kuralı olarak devletin unsurları halk, egemenlik ve toprak parçasıdır. Egemenlik yetkisinin de iç görünümü devletin ülkesinde üstün siyasi otoriteye²² sahip olmasıdır. Üstün siyasi otoritenin çeşitli sebeplerle kaybı ise etkin otorite yokluğu doktrini²³ olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler literatüründe ise otorite kaybı yaşayıp devlet faaliyetlerini yerine getiremeyen devletler için “başarısız devlet” nitelemesi yapılmaktadır. Ancak bu kavram etkin otorite yokluğu olgusu ile bağdaşmamaktadır. Bir devletin yönetme gücünün çöküşünün o devletin devlet olma statüsü üzerinde bir etkisi yoktur²⁴. Halihazırda başarısız devlet konsepti, kapsamı tartışmalı olmakla birlikte uluslararası hukuk literatürü bakımından da yanıltıcıdır²⁵. Başarısız devlet kavramı özünde bir yergiyi ve dışlamayı da içerdiğinden ve hatta sömürgecilik ile bağlantısı söz konusu olduğundan²⁶ hukuki bir terim olarak kullanımı mümkün değildir. Çalışmada bu terimin yerine “etkin otoritesini kaybetmiş devlet” ifadesini kullanmayı tercih ettik.

Etkili devlet yönetimini kaybeden bir devlet, devlet fonksiyonlarını oldukça güç şekilde ve asgari ölçüde yerine getirebilir; yasama organı, yargı organı, yürütme organı, bürokrasi ve silahlı kuvvetler fonksiyonlarını yerine getirme kapasitelerini geçici olarak kaybetmiştir²⁷. Eğer bir devlet; topraklarında kural koyma, koyduğu kuralı uygulayabilme ve bunların ihlali halinde sorumlularını cezalandırabilme yetisini belli bir dönem içinde kaybetmişse o zaman bu devlet topraklarında yargılama yetkisine (jurisdiction) sahip olamayacak mıdır? Çalışma bağlamında bu sorunun uluslararası hukuk

²² Siyasi otorite, İbni Haldun eksenli okumalarda en çok karşımıza çıkan kavramlardandır. İbni Haldun’un devletin egemenliği ile etkinliğini fark edip ayrıştırması kendi zamanının oldukça ötesinde bir düşüncedir. Siyasi otorite burada devletin etkinliğini ifade etmektedir. Çalışmamızda, İbni Haldun’un anlayışı ile siyasi otoriteyi devletin etkinliği çerçevesinde inceledik. Siyasi otoritenin geniş anlamı için bkz. **Tortuk, Gökdemir/Bilgehan, Bengü/Durak**, Nejd: “İbn Haldun’da Siyasî Otorite ve Meşruiyet Problemi”, İbn Haldun Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, 2019, s. 49-68.

²³ **Shaw**, Malcolm N.: *International Law Title to Territory in Africa: International Legal Issues*, Clarendon Press, Oxford, 1986, s. 16-24.

²⁴ **Shaw**, Malcolm N.: *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, s. 160.

²⁵ **Shaw**, *International Law* s. 160.

²⁶ **Simmons**, Beth A. ve **Steinberg**, Richard H: *International Law and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 408.

²⁷ **Barma**, Naazneen H.: *Failed States - Government*, Britannica Online Encyclopedia <https://www.britannica.com/topic/failed-state>, Erişim Tarihi: 15.03.2020.

zemininde normsal olarak açık bir cevabı olmamakla birlikte bu bölümde mezkûr soru çözülmeye çalışılmaktadır.

2. Etkin Otorite Yokluğunda Cezaî Yargı Yetkisi

Uluslararası toplum esasen 1990'lı yıllar ile birlikte etkin devlet yönetimi yokluğu ile karşı karşıya gelmesinin hemen ardındaki yıllarda yaşanan gelişmelerle bu konuyu kendi gündemine almıştır. Etkin otorite yokluğunda uluslararası hukukta geçmişe bakıldığında iki farkı uygulamanın varlığına şahit olmaktadır. Bunlardan ilki BMGK'nin UNOSOM operasyonları, ikincisi ise Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasıdır. Bu iki uygulama incelendiğinde etkin otorite yokluğunda yargılama yetkisinin mahiyeti açıklığa kavuşmuş olacaktır.

a. UNOSOM

Etkinliğini kaybetmiş bir devlette yargılama yetkisinin üçüncü bir aktör tarafından kullanılması fikri, 1991 “başarısız devlet” konseptinin ilk kez uygulandığı Somali’de gündeme gelmişti. Etkin otorite yokluğundan kaynaklı olarak Somali’de, mevcut diktatör rejimin devrilmesinden sonra ülkedeki aşiretler arasında silahlı bir iç çatışma yaşanmıştı. Somali’de 21 yıl boyunca etkin bir hükümet kurulamamıştı²⁸. Somali ile Birleşmiş Milletler arasındaki ilk temas Somali başbakanınca gönderilen mektup üzerine 23 Ocak 1992 tarihinde gerçekleşmişti²⁹. Uluslararası toplum ilk kez UNOSOM (United Nations Operation in Somalia) ile etkili devlet yönetimi bulunmayan bir ülkede ülkenin etkinliğini geri kazanmasına yönelik faaliyette bulunmaya karar vermişti.

Birleşmiş Milletler’in Somali’ye müdahalesinde 1993 yılında Pakistan asıllı BM kuvvetlerinden 24 asker Somali’de öldürüldüğünde Güvenlik Konseyi, bu tür saldırıları alenen kışkırtmaktan sorumlu olanlara karşı da, BM Genel Sekreterinin gerekli önlemleri almak için 814 numaralı kararla³⁰ yetkilendirildiğini bildirmişti³¹. Söz konusu karar, tüm ülkede ulusal ve

²⁸ **Batır**, Kerem: Uluslararası Hukukta Devlet ve Başarısız Devletler: Somali Örneği, ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2017, s. 96.

²⁹ **Akpınarlı**, Neyire: Fragility of Failed State Paradigm, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden Boston, 2010, s. 38.

³⁰ BM Güvenlik Konseyi 814 No.lu Karar, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/226/18/IMG/N9322618.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 23.03.2020

³¹ **Thürer**, Daniel: “The “Failed State” and International Law”, International Review of the Red Cross, No. 836 31-12-1999, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jq6u.htm> Erişim Tarihi: 15.03.2020.

bölgesel kurumların ve sivil idarenin yeniden kurulması, teşkilatların yeniden yapılandırılmasını içeriyordu. Çünkü Somali devleti, ülkesinde bunları yapma kudretinden geçici olarak yoksundu.

GK'nin amacı Somali genelinde UNOSOM II'yi etkin kılmak; suçlular hakkındaki davaların soruşturulmasının ile suçluların gözaltına alınabilmelerinin, tutuklanabilmelerinin, kovuşturulmalarının ve cezalandırılmalarının güvence altına alınabilmesiydi³². Böylece yargının çıktığı bir ülkede yargılama yetkisi BM gibi uluslararası bir kuruluş tarafından kullanılabilircekti³³. Bu veriden bir çıkarım yapmak gerekirse, etkin otoritesini kullanamayan bir devlet yargılama yetkisini de kullanabilmekten yoksun olduğundan bu yetki BMGK tarafından kullanıldığı için devlet egemenliğini kaybetmiş sayılmayacaktır. Burada aslolan devletin yargılama yetkisini değil yargılama yetisini kaybettiği gerçekliğidir. Kaldı ki BM gibi uluslararası hukukta önemli bir aktör, bu boşluğu doldurarak devletin egemenliğinin korunması gerekliliği yönünde de bir görüş sergilemiştir.

b. Ruanda Örneği

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1994 yılında Ruanda'da meydana gelen insan haklarına aykırı fiillerin etkin bir şekilde yargılanması amacıyla Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kurmuştu³⁴. Ruanda Mahkemesi, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile ortak 3. maddenin ciddi ihlalleri ile iç silahlı çatışmalar için belirlenen asgari standartlara karşı ciddi suçları yargılama yetkisine sahipti³⁵. Ruanda, ülkesinde bu tarz uluslararası hukuka aykırı fiillerin sorumluları yargılamaktan acizdi. Eski Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri de çökmüş olan veya artık çalışmayan bir yargının yerini almak, egemenlik boşluğunu doldurmak üzere yaratılmıştı³⁶.

c. Değerlendirme

BM'nin iki farklı uygulamasını incelemek yoluyla yargılama yetkisi ile yargılama yetisi arasındaki farkı temellendirmiş olduk. Şu aşamada ise Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurucu anlaşması olan Roma Statüsü'nün 8. maddesini incelemek, konunun önemini kavramak açısından yerinde olacaktır. Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 3. fıkrası şu şekildedir: "Paragraf 2

³² Thürrer, (1999).

³³ Thürrer, (1999).

³⁴ Luban, David: İnsanlığa Karşı Suçların Kuramı, (Çev. Günel, Hüseyin), Tekin Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 57.

³⁵ Thürrer, (1999).

³⁶ Thürrer, (1999).

(c) ve (e) de³⁷ yer alan hiçbir hüküm, Devletin kanun ve düzenini koruma veya yeniden kurma veya Devletin birliğini ve toprak bütünlüğünü tüm meşru yollarla savunma sorumluluğunu etkilemez.” Bu maddeden anlaşılan şudur: Devletin ülkesinde otoritesini kaybetmesi onun kanun düzenini yeniden kurma ve bunu uygulama ve kanununu ihlal edenleri yargılama yetkilerine ebediyen halel getirmez. Bu madde yukarıda bahsedilen BMGK’nin 814 sayılı kararı, BM’nin yukarıda bahsedilen iki farklı uygulaması ile birlikte değerlendirildiğinde sonuç olarak denilebilir ki devletin otoritesini kaybetmesi onun geçici olarak yargılama yetkisini de kaybetmesine sebep olabilir. Ama bu durum devletin egemenliğini kaybetmesi anlamına gelmeyeceği için bu geçici durumda devlet bu erklerini geri kazandığında yargılama yetisini de elbette geri kazanabilecektir. Önemli olan otorite kaybının geçici bir durum olduğunun unutulmaması gerekliliğidir. Devlet, içinde yaşadığı herhangi bir süreç nedeniyle etkin olma vasfını yitirdiğinde egemen devlet ola-

³⁷ (c) - Paragraf 2 (c) uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanır ve dolayısıyla gösteriler, münferit ve zaman zaman meydana gelen şiddet hareketleri veya benzer nitelikteki diğer fiiller gibi iç karışıklıklar ve gerginliklere uygulanmaz.

(d) - Mevcut uluslararası hukuk çerçevesinde, uluslararası karakterde olmayan ancak silahlı çatışmalarda uygulanabilir hukukun ve teamüllerin diğer ciddi ihlalleri; yani aşağıdaki eylemlerden herhangi biri: i) Çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivillere karşı veya sivil nüfusa karşı kasten saldırı düzenlenmesi; ii) Uluslararası hukuka uygun bir şekilde Cenevre Sözleşmelerinin ayırt edici amblemlerini kullanan personele, malzemeye, tıbbi birimlere ve nakliye araçlarına kasten saldırı düzenlenmesi; iii) Silahlı çatışma hukukuna göre, sivillere ve sivil nesnelere sağlanmış korumaya hak kazanmaları şartıyla, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne uygun bir şekilde insani yardımda veya barış gücü görevinde bulunan personele, tesislere, malzemeye, birimlere veya araçlara karşı kasten saldırı düzenlenmesi; iv) Askeri amaçlı olmaması koşuluyla dini, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlarıyla kullanılan binalara, tarihi eserlere, hastanelere ve hasta ve yaralıların toplandığı yerlere bilerek saldırı düzenlenmesi; v) Saldırı sonucu ele geçirilse dahi, bir kenti ya da yeri talan etme; vi) 7.maddenin 2(f) paragrafında tanımlandığı gibi ırza geçme, cinsel köleleştirme, fahişeliğe zorlama, hamileliğe zorlama, kısırlaştırmaya zorlama veya Cenevre Sözleşmeleri’ni ciddi şekilde ihlal eden diğer cinsel şiddet çeşitlerine başvurulması; 8 vii) 15 yaşından küçük çocukların, ulusal silahlı kuvvetlere çağırılması, askere alınması veya çatışmalarda aktif olarak kullanılması; viii) Çatışmadan kaynaklanan nedenlerden dolayı, sivillerin güvenliği veya askeri nedenler gerektirmedikçe sivillerin yer değiştirilmesi talimatı verilmesi; ix) Karşı tarafın savaşımlarını haince öldürme veya yaralama; x) Savaş esirlerine yaşama şansı verilmeyeceğini ilan etme; (karşı tarafta canlı bırakılmayacağını ilan etme) xi) Karşı tarafın hakimiyeti altında bulunan kişilerin tıp, diş veya hastane tedavisi gerekliliği olmadan, kişisel çıkarlarına aykırı bir şekilde ölüme yol açabilecek veya sağlığı ciddi tehlikeye düşürebilecek nitelikte tıbbi veya bilimsel deneylere tabi tutulması veya fiziksel sakatlanmaya maruz bırakılması; xii) Savaşa dair ihtiyaçlar zorunlu olarak gerektirmedikçe, düşman mallarının imha edilmesi veya bu mallara el konulması;

rak uluslararası hukukun saygın bir parçası olduğu gerçekliğini bilinçte tutmak gerekmektedir.

II. TERÖR EYLEMLERİNİN FAİLLERİNİN YARGILANMASI

Çalışmanın ikinci bölümünde, terör eylemleri faillerinin yargılanması hususu öncelikle teorik olarak izaha kavuşturulacak ve ardından günümüz Suriye coğrafyasındaki mevcut insanlık krizinde terör suçu faillerini yargılama yetkisinin kime ait olduğu ya da olması gerektiği, yargılama alternatifleri bağlamında ortaya konacaktır.

Günümüz uluslararası hukuk literatüründe terör suçlarının evrensel olarak kabul edilmiş resmi bir tanımı yoktur³⁸. Birçok uluslararası anlaşmada terör fiillerinin kapsamı ortaya konmaya çalışılmıştır³⁹. Bunlardan en sistemli olan Cenevre Sözleşmeleri ise bu fiilleri tanımlamada oldukça elverişlidir. Terör fiilleri 1949 Cenevre Sözleşmesinin 33. ve 51. maddelerinde, 1977 tarihli ek protokol 1 ve 2 den çıkarım yapıldığında; sivil nüfus arasında korku yaymayı amaçlayan askeri gereklilik, orantılılık ve ayırım ilkelerini ihlal eden bir şiddet eylemini belirtmektedir⁴⁰. Resmi bir tanımı ve fiil tipi olmamakla beraber Cenevre Sözleşmesinden çıkarılan bu ifadelerden hareketle terör eylemlerini gerçekleştirenlerin Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanabilmelerinin mümkün olup olmadığı, terör eylemlerinin insanlığa karşı suç kategorisi altında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, mahkemenin kurucu anlaşması olan Roma Statüsü bağlamında incelenecektir.

A. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi Bağlamında İnceleme

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisi, ulusal ceza yargılamalarını tamamlayıcı niteliktedir⁴¹ ve UCM'nin yetkisi bireysel cezaî sorumluluk üzerinedir⁴². Özellikle belirtilmesi gereken nokta, UCM'nin yargılama

³⁸ **Arnold**, Roberta: The Prosecution of Terrorism as a Crime Against Humanity under the ICC Statute, ZaöRV Sayı 64, 2004, s. 980; **Ateş**, Hüseyin: Should Terrorism Be Added Into the Rome Statute as an International Crime, University of Nottingham School of Law, LLM Dissertation (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), United Kingdom, 2015, s. 4.

³⁹ **Ateş**, s. 4-5.

⁴⁰ **Arnold**, s. 980.

⁴¹ **Turhan**, Faruk: "Yeni Türk Ceza Kanunu'na Göre Uluslararası Suçların Cezalandırılması", Hukuki Perspektifler Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2005, s. 3; **Dönmezer/Erman**, s. 282-283.

⁴² **Sandıklı**, Atilla/**Çakmak**, Cenap: Suriye'nin Yeniden Yapılandırılması, İstanbul, Bilgesam Yayınları, 2014, s. 127.

yetkisinin münhasıran gerçek kişiler üzerinde olmasıdır. Prensip olarak, UCM'nin yetkisi sadece devletin soruşturmayı veya kovuşturmayı istemediği veya yapamadığı durumlarda geçerlidir⁴³. Devletlerin soruşturma ve kovuşturma yapamayacağı olağanüstü durumlardan biri etkin otoritesini kaybetmesidir. Her ne kadar bireysel ceza yükümlülüğünün caydırıcı etkisi göz ardı edilmemesine rağmen etkinliğini kaybeden devletlerin hali hazırda içinde bulunduğu kaotik koşullarda UCM, uluslararası ceza hukukunun en önemli güçlerinden birini temsil etmektedir.

UCM'nin yargı yetkisinin sadece devletin soruşturmayı veya kovuşturmayı istemediği veya yapamadığı durumlarda doğduğu gerçekliğinden bakıldığında UCM, normlar ve yükümlülükler yükleme noktasında etkin otoriteye sahip olmayan devletlerin iç yapıları üzerinde yargılama yetkisini kullanma bağlamında doğrudan eyleme geçme eğilimindedir⁴⁴.

Burada amaç uluslararası barış ve güvenliğin korunması, ağır ve geniş çaplı insan haklarının ihlallerinin önlenmesi ve cezasızlığın önlenmesidir. Özellikle, eski Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri de çökmüş olan veya artık çalışmayan bir yargının yerini almak üzere oluşturulmuş⁴⁵. Sonuç olarak denilebilir ki; etkin otorite yokluğunda bir devlet, geçici bir süre için dahi olsa yargılama yetkisini hukuken kaybetmese de fiilen kaybetmektedir. Fiilen kaybettiği için ise barış ve güvenliğin korunması için UCM gibi uluslararası mahkemelerin yargılama yetkisi ile karşılaşmaktadır.

Günümüzde, Uluslararası Ceza Mahkemesi, insanlığa karşı işlenen suçlarda failleri en etkili şekilde yargılayabilen oluşumlar arasında yer alır. UCM'nin yargı yetkisinin doğabilmesi için kuruluş metni olan Roma Statüsünde yer alan suç kategorilerinin somut olayda söz konusu olması gerekmektedir. Bu suç kategorileri uluslararası toplumu derinden etkileyen suçlar ile sınırlandırılmış dört kategoride belirlenmiş olup, bunlar: soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçu ve saldırı suçudur⁴⁶.

Terör suçlarının statüye dahil edilmesi gerekliliği fikri, UCM'nin kurulması ile ilgili olarak 1989'da başlatılan ilk çalışmalardan itibaren gündemde ve tartışılmaktaydı. Daha sonraları terör eylemlerinin taslağa dahil

⁴³ Thüerer, (1999).

⁴⁴ Thüerer, (1999).

⁴⁵ Thüerer, (1999).

⁴⁶ Kurtuluş, Şehmus: Reassessment of Turkey's Objections to the Exclusion of Terrorism from the Rome Statute, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 16, Sayı 64, 2019, s. 146; Saygılı, Abdurrahman: Holocaust, Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerine Düşünceler (Hukuk Ötesi Alandan Hukuk'a), İmaj Yayınevi, Ankara, 2017, s. 18.

edilmesi yönünde görüşler söz konusu olmuştur. Aynı zamanda uluslararası terörizm ile ilgili suçların mahkemenin yükünün artmasına neden olacağı da BM'nin yetkili organlarınca belirtilmiştir⁴⁷.

Özet olarak, Roma Konferansı'nda yapılan görüşmeler sonucunda, terörizm suçlarının UCM'nin yargı alanına dahil edilmesini içeren teklifler, bu suçların genel olarak kabul gören bir tanımının olmaması, terörizm suçlarının değerlendirmeye alınarak mahkemenin yargı yetkisine dahil edilmesinin UCM'yi politize edebileceği endişesi, bazı terör fiillerinin uluslararası bir mahkemeyi harekete geçirecek nitelikte görülmemesi, iç hukuk tarafından yapılacak soruşturma veya kovuşturmanın, uluslararası bir mahkemece yapılmasından daha etkili sonuçlar doğurabileceği gibi sebeplerle reddedilmiştir⁴⁸.

Roma Statüsü'ndeki suç kategorisinde terör suçları yer almadığı için statünün 7. maddesinde yer alan insanlığa karşı suçlar⁴⁹ kategorisinin, aslında terör suçlarını kapsayıp kapsamadığı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Roma Statüsünün yargılama yetkisine ilişkin fiil kategorileri incelendiğinde terör suçlarının UCM'nin yargı yetkisi içinde yer almadığı görülmektedir.

Roma Statüsü'nde yer alan insanlığa karşı suç fiili incelendiğinde iki ön koşulun varlığı göze çarpmaktadır. Bunlar; “eylemin sivil nüfusa karşı yapılması” ve “eylemin yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olması” şeklindedir⁵⁰. Diğer bir anlatımla suçun maddi unsurları fiilin yaygın ve sistematik olması ve bu fiillerin sivil bir halka yönelmesidir⁵¹. Manevi unsur ise insanlığa karşı suç fiillerinin kasten işlenmesidir⁵². Kişinin söz konusu

⁴⁷ **Doğan**, Gürkan: “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt 8, Sayı 15, 2012, s. 74-75.

⁴⁸ **Topal**, Ahmet Hamdi: Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s. 80.

⁴⁹ İnsanlığa karşı suçlar belirli bir kişinin haklarına yönelik değil; siyasî, ırkî, dinî veya diğer ortak neden ve saiklerle bütün topluluklara yönelmiş bulunmaktadır. Bu suçlar *insanın kişiliğine saygı ilkesinden* hareket etmektedir. Bu ilke de uluslararası hukukun amaçlarından birini teşkil etmektedir. **Dönmezer**, Sulhi/**Erman**, Sahir: Nazarî ve Tatbiki Ceza Hukuku – Cilt IV, 14. Bası, Der Yayınları, İstanbul, 2021, s. 255.

⁵⁰ **Saygılı**, s. 18; **Doğan**, s. 79-80; **Luban**, s. 72-73; **Dönmezer/Erman**, s. 258-259.

⁵¹ **Fouchard**, Isabelle: İnsanlığa Karşı Suçların Uluslararası Hukukta Tanımlanması, İnsanlığa Karşı Suç, (Çev. Berna Ekal), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 30.

⁵² **Aydın**, s. 19-20.

suçu kasıtlı olarak işlemesi, kişinin yaygın ve sistematik bir saldırının mevcut olduğu bilincinde olması ve neticeyi istemesidir⁵³.

Uluslararası hukuk doktrinde Roma Statüsünde yer alan insanlığa karşı suç oluşturan eylemlerin kriterlerini karşıladığı sürece, terör suçlarının statüde düzenlenmemesi UCM'nin insanlığa karşı suç teşkil eden terör suçlarını yargılama yetkisini engellemeyeceğini savunan görüşler söz konusudur⁵⁴. Gerçekten de bu maddede öngörülen ön koşullar temelinde gerçekleşen ve insanlığa karşı suç olarak kabul edilen bazı fiillerin terör suçlarında da bazı durumlarda aynen var olduğu görülmektedir⁵⁵. Örneğin 11 Eylül 2001 tarihli El-Kaide terör saldırısı; sivilleri hedef alması, saldırının önemli sayıda insanın ölümüyle sonuçlanması, bir dizi saldırının parçası olması ve eylemin yaygın ve sistematik bir saldırı oluşturması nedeniyle terör eylemi olarak sayılabilir⁵⁶. İnsanlığa karşı suç fiilleri Statünün 7. maddesinde şu şekilde sıralanmaktadır: Öldürme, toplu yok etmek, esir etmek, halkın sürülmesi veya zorla nakil, uluslararası hukukun temel kurallarının ihlali sonucu hapsedme veya fizikî özgürlüğün başka biçimlerde ciddi olarak kısıtlanması, işkence, ırza geçme, cinsel köleleştirme, fuhşa zorlama olarak devam etmektedir. Tanımı ve kapsamı tam belirli olmamakla birlikte terör fiilleri de öldürme, toplu yok etme, esir etme, ırza geçme gibi fiilleri içermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde 11 Eylül Saldırısı, aynı zamanda insanlığa karşı bir suçtur⁵⁷.

Doktrinde Statünün, terör suçlarını insanlığa karşı suç kategorisinde değerlendirebilmesinin önünde bazı engeller olduğundan bahsedilmektedir. Özellikle *unsurları kanunda belirlenmemiş olan eylem suç sayılmaz* ilkesi karşımıza çıkmaktadır⁵⁸. Ayrıca Statünün kanunsuz suç olmaz (*nullum crimen sine lege*) ilkesini düzenleyen 22. maddesine bakıldığında; “Bir

⁵³ **Luban**, s. 74.

⁵⁴ **Kurtuluş**, 151.

⁵⁵ **Doğan**, s. 79; Doktrinde bazı yazarlarca terör fiillerinin insanlığa karşı suç teşkil ettiği, bu fiillerin aynı zamanda insanlığa karşı bir hakaret olduğu noktasında da temellendirilmektedir. Bkz. **Karaman**, Haydar: “The Discussion On September 11 Terrorist Attacks Under The Concept Of Crimes Against Humanity”, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2018, s. 135.

⁵⁶ **Karaman**, s. 136; **Kurtuluş**, s. 152.

⁵⁷ Nitekim soykırım suçu da başlangıçta insanlığa karşı suç olarak kabul edilmekteyken zamanla bu iki suç tipinin birbirinden ayrılmasına yönelik ihtiyaçlar doğmuş, soykırım suçunu insanlığa karşı suçların bir alt bölümü olarak tanımlamak artık yeterli görülmemiştir. **Dönmezer/Erman**, s. 260.

⁵⁸ **Topal**, s. 80.

suçun tarifi, dar anlamda yorumlanır ve bu tarif kıyas yoluyla genişletilemez. Suç tarifinin belirsiz olması halinde; bu tarif, soruşturulan, yargılanan veya mahkûm edilen şahıs lehine yorumlanır” hükmü, aynı zamanda kıyas yasağını da ihtiva etmektedir. İnsanlığa karşı suç fiillerini sınırlayan esaslara bakıldığında, bu esasların terör suçlarına ait fiilleri, kapsamı belirlenmiş dar anlam dışında değerlendirmedeği savunan görüşler olsa da⁵⁹ burada terör suçlarının muğlak içeriği göz önüne alındığında kanunilik ilkesinin ve kıyas yasağının ihlal edildiği göze çarpmaktadır. Terör suçları, fiil kategorisi çok geniş olan insanlığa karşı suçların düzenlendiği 7. maddeyi tam olarak karşıladığı yani tipik olduğu durumlarda UCM’nin yargı yetkisine dahil olabilecektir. Ancak burada mahkûmiyet, insanlığa karşı suç tipikliğinde gerçekleşecektir. Nihayetinde terör suçlarının fiillerinin tipikliği insanlığa karşı suçlarla örtüştüğü somut durumlarda kanunilik ilkesine aykırı davranılmaması ve kıyas yasağı gibi ceza hukukunun temel ilkelerine aykırılık oluşmaması için terör fiillerinin 7. madde özelinde fiil gruplarına uyması beklenmektedir.

Sonuç olarak, işlenen terör fiilinin insanlığa karşı suç kategorisi içinde yer aldığı somut durumlarda, kanunilik ilkesi ve kıyas yasağı açısından herhangi bir sorun olmadığı söylenebilse de fiiliyatta etkin otorite yokluğuyla boğuşan devletlerde terör eyleminde bulunan faillerin UCM gibi içinde bulunulan coğrafyaya tamamen yabancı bir mahkeme tarafından yargılanması, beraberinde birçok sorun doğurabilecektir. Suriye’de otorite boşluğunun yarattığı münbid ortamda terör fiillerinin failleri hakkında delil toplamak, savunma hususunda iletişim kurmak, hukuka uygun yargılama yapmak ve hatta verilen cezayı infaz etmek çok zordur. Bu açıdan UCM’nin bu failleri yargılaması doğru bir yöntem olmayabilir. Kaldı ki çalışmanın ilk bölümünde temellendirildiği üzere yargılama yetkisini değil de yargılama yetisini geçici bir süreliğine kaybeden Suriye’de böylesi bir yargılamaya ortam hazırlamak da mevcut otorite boşluğunu daha da derinleştirebilecektir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Suriye, Roma Statüsü’ne taraf da değildir. Statüye taraf olmadığı için UCM’nin Suriye’de ve Suriyeli vatandaşlar tarafından işlenen suçlar hakkında yargılama yetkisi doğrudan olmayacaktır⁶⁰. BM Güvenlik Konseyi’nin bu hususta bir kararı söz konusu olursa bu durumda Suriye’de UCM etkili kılınabilir; fakat ABD, Rusya ve Çin gibi devletlerin veto yetkisi düşünüldüğünde uzlaşmanın sağlanabilmesi olası görülmemektedir⁶¹.

⁵⁹ Doğan, s. 85.

⁶⁰ Sandıklı/Çakmak, s. 127-128.

⁶¹ Sandıklı/Çakmak, s. 128.

B. Guantanamo Modeli (Off- Shore) Önerisi

Guantanamo modeli, ABD'nin 11 Eylül saldırısı sonrası askeri müdahale doktrinini kendisine şiar edinerek, kendisince terör suçlusu olanları uluslararası hukuka aykırı olarak tutuklaması ve yargılamak üzere başka bir devletin egemenlik sahası dahilinde mahkeme kurması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Guantanamo yargılamalarının tarihsel gerçekliğine bakıldığında Guantanamo adası, Küba devletinin ülkesinin bir parçası olduğundan teorik olarak ada üzerinde Küba devletinin tam ve münhasır yetkisi söz konusuydu⁶². Küba ile ABD arasında yapılan bir anlaşma ile belli bir süre için adanın kullanım hakkı ABD'ye devredilmiş ve ABD bu kara parçasında belli başlı egemen yetkilerini kullanabilse de bu kara parçası ABD'nin değil, Küba'nın ülkesinin bir parçası olarak kalmaya devam etmekteydi⁶³. ABD egemen yetkilerine dayanarak uluslararası hukukta daha önce rastlanılmayan yeni bir yargılama modeli geliştirmişti. Terörden korunma bahanesi ile kendi toprakları dışında bir başka egemen devlette kendi yasal mahkemelerini kurmuştu. Bu mahkemeler ne *ad hoc* nitelikte ne de daimi statüdeydi.

Bu yargılama modeli günümüzde İdlib ve çevresinde sıkışan, terör suçu işlediği iddia edilen HTŞ, DEAŞ ve El- Kaide mensuplarının yargılanmaları için bir seçenek olarak düşünülmektedir⁶⁴. Bu hususta Irak'ın önerisi dikkat çekicidir. Irak, DEAŞ mensubu Avrupa tebasındaki terör zanlılarını, daha önceden ABD'nin Guantanamo'da yaptığı masraflardan emsal alarak belirlediği 1.8 milyar Euro veya iki milyar dolar karşılığında Guantanamo modeli benzeri şekilde yargılamayı önerdi⁶⁵. Ancak mali gerekçelerle bu teklif kabul edilmedi. Uluslararası hukukun temel ilkelerine aykırı olan bu yargılama modelinin işlevselleştirilmemesi, uluslararası camianın menfaatine olmuştur.

Guantanamo modeli, ABD'nin terör zanlılarını kendi ülkesi dışında kurduğu bir askeri mahkemede, zanlı kendi ülkesinde bulunmadığı halde;

⁶² Çakmak, s. 94.

⁶³ Çakmak, s. 94.

⁶⁴ T24, (15.10.2019), Guantanamo Modeli ya da Türkiye'de Yargılama: Cezaevlerindeki İŞİD'lilere Ne Olacak? İnternet Gazetesi Makalesi, <https://t24.com.tr/haber/guantanamo-modeli-ya-da-turkiye-de-yargilama-cezaevlerindeki-isid-lilere-ne-olacak,843726> Erişim Tarihi: 11.04.2020.

⁶⁵ Le Parisien (10.04.2019), L'Irak Propose De Juger Les Djihadistes Étrangers Contre 1,8 Milliard D'euros, <http://www.leparisien.fr/international/l-irak-propose-de-juger-les-djihadistes-etranagers-contre-1-8-milliard-d-euros-10-04-2019-8050656.php> Erişim Tarihi: 19.06.2020.

yani evrensel yargı ilkesinin ve koruma ilkesinin unsurları oluşmadan uyguladığı bir yargılama modelidir. Bu modelin kendi içinde barındırdığı sorunlar evrensellik ilkesine ve koruma ilkesine aykırılık üzerinden temellendirildiğinde hukuka aykırılık daha iyi anlaşılacaktır.

1. Evrensel Yargı İlkesi

Evrensel yargı yetkisi, devletlerin genişletilmiş yargı yetkisi olarak da betimlenebilmektedir. Bu yetkiye göre suç nerede işlenmiş olursa olsun failin tabiiyetine bakılmaksızın devletin kendi kanunlarını tatbik ederek ilgilileri yargılayabilmesini ifade etmektedir⁶⁶.

Evrensel yargı yetkisi devletlere uluslararası sözleşmelerle tanınabileceği gibi teamül hukuku kuralı çerçevesinde de tanınabilir. Bu teamülün temelini, uluslararası camiayı ilgilendiren ortak değerler, insan hakları, uluslararası barış ve güvenliğin korunması gibi kaygılar oluşturmaktadır. Evrensel yargı ilkesi, uluslararası hukukta cezasızlığın önlenmesi noktasında da uluslararası camianın menfaatlerine hizmet etmektedir⁶⁷. Ancak bu yetkinin sınırlarının olması gerekmektedir; kaldı ki evrensel yargı yetkisi istisnai bir yetkidir. En genel manada evrensel yargı yetkisinin sınırını devletlerin egemenliği, işlerine karışma yasağı gibi ilkeler oluşturmaktadır⁶⁸.

Devlet, uluslararası hukuka göre ciddi bir suç işlemekten suçlanan veya mahkûm edilen bir kişinin iadesini istemek için evrensel yargı yetkisine dayanabilmektedir⁶⁹. Evrensel yargı ilkesi sayesinde iadesi istenen kişi yargılanacak veya cezaî kovuşturma bağlamında insan haklarının korunmasına ilişkin uluslararası norm ve standartlara göre cezalandırılacaktır⁷⁰.

Bir hükümetin bir suçlunun tutuklanması veya yargılanması için işbirliği yapamaması durumunda, devletler algılanan güvenlik tehdidini tolere edilebilir bir seviyede tutabilmek için bu sınırlı işlev gören hükümetler yerine harekete geçmeye meyilli görünmektedir. Devletler böylece, daha fazla cezaî davranışı önlemek için olumlu eylemde bulunarak bu eylemsizlik

⁶⁶ **Cecanpınar**, Hilal: Devletin Evrensel Yargı Yetkisi ve Uluslararası Hukuk, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2014, s. 24; **Aydın**, s. 353.

⁶⁷ **Turhan**, Faruk: “Ceza Kanununun Yer Bakımından Uygulanmasında Evrensellik İlkesi ve Yeni TCK (md. 13)”, Hukuki Perspektifler Dergisi, Cilt 4, Sayı 0, 2005, s. 204.

⁶⁸ **Turhan**, 203; **Cecanpınar**, s. 25.

⁶⁹ Princeton University Program in Law and Public Affairs, The Princeton Principles on Universal Jurisdiction 28 (2001), <http://hrlibrary.umn.edu/instree/princeton.html>, Erişim Tarihi: 23.03.2020

⁷⁰ Princeton University Program in Law and Public Affairs, *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction*, (2001); **Turhan**, s. 204.

boşluğunu doldurmaya çalıştığını düşünmektedirler. Özellikle ulusötesi terörizm dönemlerinde devletler, devlet başarısızlığını ya da daha doğru ifade ile etkin otorite yokluğunu, güvenlik çıkarlarına doğrudan tehdit olarak algılamaktadır; bu nedenle devletler, kontrol boşluğunu kısmen doldurmaya ve potansiyel tehditleri kontrol altında tutmak için sınırlı işlev gören hükümet yerine bizzat kendisi harekete geçmeye meyilli olmaktadır⁷¹. Etkin devlette evrensel yargı yetkisine dayanmanın en önemli örneğini 1960 yılında Nazi savaş suçlusu Adolf Eichmann'ın Arjantin'de İsrail ajanları tarafından yakalanması ve İsrail'e götürülmesi olayı oluşturmaktadır⁷². Bu olayda İsrail uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan, Arjantin'in ülke bütünlüğünü ihlal etmiş ve evrensel yargı ilkesinin sınırlarını aşmıştı.⁷³ Ama İsrail, evrensel yargı yetkisini kullanmak istemiş ve bu yetkinin zeminini uluslararası hukuka dayandırmıştır; ne var ki şüphelinin yakalanması aşamasında yetkisinin sınırlarını aşmış ve Arjantin devletinin egemenlik yetkisini ve ülkesel bütünlüğünü ihlal etmişti. Ancak Arjantin devletinde etkin otorite olmasaydı İsrail'in faaliyeti günümüz uluslararası hukuk zemininde meşru sayılabilirdi. Çünkü etkin otorite doktrinine dayanarak ülkesinde yargısal faaliyetlerini yürütemeyen devletin ülkesel bütünlüğünü ihlal etmek, bu devletin egemenlik yetkisini ihlal etmeyecekti.

Türkiye açısından düşünersek Türkiye'nin; Suriye'de bulunan HTŞ, El-Kaide ve DEAŞ gibi terör unsurlarını yargılayacak şekilde evrensel yargı yetkisine sahip olabilmesi için TCK m. 13 temelinde evrensel yargı ilkesinin uygulanması için gereken suç kataloğuna dahil bir suçun işlenmesi gerekmektedir⁷⁴. İlâveten evrensellik ilkesi bağlamında Türkiye'nin yargı yetkisi kullanabilmesi için öncelikle failin diğer ilkelere göre yargılama yetkisine sahip olan bir devlete geri verilememesi koşuluna bağlı olmalıdır⁷⁵. İlgili madde incelendiğinde Suriye'de gerçekleşen terör fiilleri 13. madde kapsamında değildir⁷⁶. Eğer terör fiillerini insanlığa karşı suç kategorisinde

⁷¹ Stigall, s. 7-8.

⁷² Çakmak, s. 98.

⁷³ Çakmak, s. 98-99.

⁷⁴ Tezcan/Erdem/Önok, s. 141.

⁷⁵ Tezcan/Erdem/Önok, s. 142.

⁷⁶ TCK m. 13 gerekçesine baktığımızda bu suç kataloğu şu şekilde sıralanmıştır: Bu suçlar: Soykırım, İnsanlığa Karşı Suçlar, Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar, Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar, Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar, Milli Savunmaya Karşı Suçlar, Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk, Yabancı Devletlerle Olan İlişkilere Karşı Suçlar, İşkence, Çevrenin Kasten Kirlenmesi, Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti, Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanılmasını Kolaylaştırma,

değerlendirirsek bu durumda Türkiye, evrensel yargı yetkisini kullanabilecektir.

Türkiye, evrensel yargı ilkesini düzenlerken failin Türkiye’de bulunmasını şart koşarak kendi yetkisini sınırlamıştır. Fakat terör zanlılarının Türkiye’ye getirilip evrensel yargı ilkesine dayanarak yargılanmaları, TCK m. 13’e göre mümkün olabilecektir. Ancak bu kişilerin Türkiye’de cezaları infaz edildikten sonra tabiiyetlerindeki ülkelere sınır dışı edilmeleri gerekecektir. Bu kişiler vatandaşlıktan çıkarıldıklarında Türkiye bu kişileri tabiiyetlerindeki ülkelere gönderemeyecek; halihazırda sorun teşkil eden bu durum daha da karmaşık bir hal alacaktır. Türkiye’nin evrensel yargı yetkisini kullandığı ihtimalde ise Türkiye ile herhangi bir bağlantı noktası içermediği için yapılacak suç kovuşturmasında ispat açısından sorun doğacağı da açıktır⁷⁷.

Evrensel yargı ilkesinin temel prensipleri göz önünde bulundurulduğunda bu ilkenin Guantanamo modelinden tamamen farklı olduğu görülmektedir. Guantanamo modelinde devlet kendi yargı yetkisini farklı bir ülkede kullanmaktadır. Kendi çıkarlarına karşı işlenen suçun failini başka bir devletten geri verme talebinde bulunmamaktadır. Faili başka bir devletin egemenlik sahasında kendi cezaî yargı yetkisine dayanarak yargılamaktadır.

2. Koruma İlkesi

Devletler, yabancı ülkelerde kendi menfaatlerine karşı işlenen fiilleri cezalandırma eğilimindedir⁷⁸. Bu ilkeye göre devletin ve vatandaşlarının menfaatlerini ihlal eden suç kim tarafından ve nerede işlenirse işlensin devlet, faileri yargılama yetkisini kendisinde görmektedir⁷⁹. Bu prensibin temeli “ulusal çıkarlara” (*national interests*) dayanmaktadır; ancak ulusal çıkarlar⁸⁰ kavramının içeriği belirsizdir⁸¹. Belirsiz olmakla birlikte aynı zamanda sübjektiftir.

Parada Sahtecilik, Para ve Kıymetli Damgaları İmale Yarayan Araçların Üretimi ve Ticareti, Mühürde Sahtecilik, Fuhuş, Deniz, Demiryolu veya Havayolu Ulaşım Araçlarının Kaçırılması veya Alıkonulması ya da Bu Araçlara Karşı İşlenen Zarar Verme Suçları.

⁷⁷ Tezcan/Erdem/Önok, s. 142.

⁷⁸ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 1104.

⁷⁹ Aydın, Devrim: “Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 94, 2011, s. 139; Tezcan/Erdem/Önok, s. 143.

⁸⁰ Koruma ilkesi, ulusal çıkarlar kavramına ve devletin kendisini savunma motivasyonuna dayandığından doktrinde Hakeri tarafından “savunma” ilkesi olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. Hakeri, Hakan: Ceza Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 56.

Devlet koruma ilkesine dayandığında, vatandaşı olmayan ve diğer bir ülkede suç işleyen zanlıları yargılamaktadır. Başka devletin vatandaşını yargıladığı için de söz konusu devletin, suç delillerinin paylaşılması noktasında adli yardımda bulunması bir hayli güçtür. Koruma ilkesine dayalı durumlarda, söz konusu devletler arasındaki hukukî problemlere ek finansal, siyasi ve askeri ilişkilerin de tahrip olması tehlikesi önemli sorunlardandır⁸².

Türk Hukukunda koruma ilkesinin kapsamı 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda belirtilmiştir. “Yabancı Tarafından İşlenen Suç” başlıklı TCK m. 12/1’de yer alan “*Bir yabancı, 13 üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk Kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede Türkiye’nin zararına işlediği ve kendisi Türkiye’de bulunduğu takdirde, Türk Kanunlarına göre cezalandırılır. Yargılama yapılması Adalet Bakanının istemine bağlıdır.*” hükmü koruma ilkesini ifade etmektedir. İlgili hükme göre zanlının Türkiye’de yargılanabilmesi için Türkiye’nin mülkî sınırları içinde bulunması gerekmektedir. Bu ilkeye dayalı yargılamayı gerçekleştirebilmek için zanlının Türkiye’ye, diğer devletin egemenlik yetkisini ihlal etmeden getirilmesi mümkün olabilir. Egemenlik yetkisinin ihlal edilmeyeceği istisnâî durumlardan biri ise etkin otorite yokluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Keza etkin otoritenin kaybedildiği devletler, uluslararası hukukun tam tanımlı olmadığı bölgelerdendir.

Koruma ilkesi esasen bir devletin egemenlik sahası dışında işlenen, ulusal çıkarlarını zedeleyen suç faillerinin kendi ülkesinde yargılanması ilkesine dayanmaktadır. Evrensellik ilkesi ise daha çok adaleti sağlamak gerekçesiyle uluslararası camianın menfaatine dayanmaktadır⁸³. Guantanamo modelinde ise devlet kendi yargı yetkisini farklı bir ülkede kullanmaktadır. Kendi çıkarlarına karşı işlenen suçun failini başka bir devletten geri verme talebinde bulunmamaktadır. Faili başka bir devletin egemenlik sahasında kendi cezaî yargı yetkisine dayanarak yargılamaktadır.

3. Değerlendirme

ABD’nin Guantanamo modelinin uluslararası hukukta yasal ve meşru bir dayanağı bulunmamaktadır. Yukarıda izah edildiği üzere bu model evrensel yargı ilkesi ve koruma ilkesi ile de bağdaşmamaktadır. Bu yöntemin günümüzde terör suçlularını yargılamada bir öneri olarak sunulması dahi

⁸¹ **Acer, Yücel/Kaya, İbrahim:** Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 170.

⁸² **Devrim,** s. 140.

⁸³ **Tezcan/Erdem/Önok,** s. 134-135.

tehlikelidir. Bu model zanlıların ve sanıkların *habeas corpus*⁸⁴, davasız yargılama olmaz⁸⁵ ve suçsuzluk karinesi⁸⁶ gibi birçok ceza hukuku ilkesini de ihlal etme kapasitesine sahiptir. Ayrıca bu yargılamalar, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri başta olmak üzere uluslararası anlaşmaları da ihlal etmektedir⁸⁷. Kaldı ki ABD Yüksek Mahkemesi, *Hamdan v. Rumsfeld* davasında Bush yönetiminin kendi egemenlik alanı dışındaki topraklarda askeri mahkeme kurmasını, bu tutukluları yargılamasını ve tutsakları yargılamak üzere oluşturulan mekanizmaları hukuka ve Cenevre Sözleşmelerine aykırı görmüştü. Yüksek mahkeme, askeri mahkemelerin terör zanlılarını yargılama yetkisi olmadığına hükmetmişti⁸⁸.

Etkin otorite yokluğunda Guantanamo modeli uluslararası hukuka aykırı sayılmasa bile bu uygulamanın yasal ve meşru bir zemini olmalıdır. Çünkü nihayetinde bir yargılama yapılacak ve kanunilik, *ne bis in idem*, suçsuzluk karinesi, *habeas corpus* gibi birçok ceza hukukunun evrensel ilkeleri dikkate alınmak zorunda olacaktır. Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda Suriye’de işlenen suçların Irak’ta yargılanması uluslararası ceza hukuku bakımından sakıncalıdır. ABD dahi Fransa’nın “terör zanlıları Irakta yargılsın” önerisini sorumsuzluk olarak değerlendirmişti⁸⁹. Bu

⁸⁴ ABD makamları, tutuklanmasının nedeni olan suçlamaları davacıya bildirmeyi reddederek ve adil yargılanma hakkını ve bir avukatın yardımından yararlanma haklarını reddederek *habeas corpus* hakkını ve daha genel olarak savunma haklarını ihlal etmektedir. **Quintart**, Emmanuelle: “Law, Crisis and Guantanamo After 9/11”, *Revue Interdisciplinaire D’études Juridiques*, Cilt 76, Sayı 1, 2016, s. 225, <https://www.cairn.info/revue-interdisciplinaire-d-etudes-juridiques-2016-1-page-211.htm> Erişim Tarihi: 11.11.2020; Habeas Corpus hakkının ihlaline sebep olan kronolojik vakıa tespitleri için bkz. **Bravin**, Jess: *The Terror Courts: Rough Justice at Guantanamo Bay*, Yale University Press, New Heaven; London, 2013, s. 203-224.

⁸⁵ Guantanamo, *yasal bir kara delik* olarak adlandırılır; yani bireylerin savaş esiri olarak sınıflandırılıp sınıflandırılmamaları konusunda yetkili bir mahkeme tarafından herhangi bir yargılama veya duruşma şekli olmaksızın askeri veya yürütme emriyle gönderildikleri bir yerdir. Bu açıdan bu kişiler başta suçludurlar. Guantanamo yargılamaları ile suçsuzlukları araştırılacaktır. **Quintart**, s. 224.

⁸⁶ Guantanamo yargılamalarında bireyin suçluluğu ispatlanana kadar suçlu olmadığını belirlen masumiyet karinesini ihlal edilmektedir; çünkü bu bireyler “düşman savaşçılar” veya hatta “katiller”, “teröristler” olarak anıldıkları andan itibaren mahkûm ediliyorlar. **Quintart**, s. 225-226.

⁸⁷ **Quintart**, s. 224.

⁸⁸ USA Supreme Court, *Hamdan v. Rumsfeld*, No. 05–184, 29.06.2006, Supreme Court Syllabus s. 2 <https://www.supremecourt.gov/opinions/05pdf/05-184.pdf> Erişim Tarihi: 11.11.2020.

⁸⁹ BBC News (15.11.2019), ABD ve Fransa, Suriye’deki Yabancı IŞİD’lilerin Nerede Yargılanmaları Gerektiği Konusunda Anlaşamadı <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50429125> Erişim Tarihi: 20.07.2020.

açıdan bakıldığında Guantanamo modelinin ne Suriye'deki HTŞ ve DEAŞ mensuplarında ne de başka bir durumda uygulanması uluslararası camianın menfaatine olacaktır.

C. *Ad Hoc* Mahkeme Kurma

Bir devletin ülkesi ile sınırlı kalmayan, sınır ötesi etki doğuran terör gibi suç tehlikesi karşısında hukuki mücadelesini tek başına yürütmesi yerine uluslararası bir katılımı yürütmesi daha etkili sonuçlar doğurabilmektedir⁹⁰. Kendi iç hukukundaki yargılamadan farklı olarak kendi tabiiyetinde olmayan hakimlerin katılımıyla yapılacak yargılama, tarafsız bir görünüm kazanacak ve uluslararası hukukta bir meşruiyet sorunu doğmayacaktır⁹¹.

Etkin otorite yokluğunda yargılama yetisinin kaybının geçiciliği görüşünü temellendirmek üzere bahsettiğimiz Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Yugoslavya İçin Ceza Mahkemesi *ad hoc* olarak değerlendirilebilen geçmişteki örneklerdir. Ruanda'da sorunun BM Güvenlik Konseyi'nin inisiyatifi ile çözülmesi ve UNOSOM operasyonlarında Somali'de yargılama yetkisinin BM Güvenlik Konseyi tarafından kullanılması, Suriye'de de terör faillerinin yargılanması hususunda emsal teşkil edebilme potansiyeline sahiptir. Ancak UCM'nin yargı yetkisini kullanma bakımından doğabilecek sorunlar, *ad hoc* mahkemelerin yetkisi bağlamında da söz konusu olacaktır. Özellikle delil toplama ve verilen hükmü infaz etme hususu, Suriye gibi kaotik bir ortamda pek mümkün görülmemektedir.

Ad hoc olarak değerlendirilmesi gereken diğer bir alternatif ise hibrid mahkeme⁹² modelidir. Hibrid mahkemeler, ulusal ve uluslararası unsurların birleştiği ve uluslararası hukukta meşru bir zemini olan yargılama modelidir⁹³.

Karma nitelikteki mahkeme olarak hibrid uygulamasının uluslararası ve yerel aktörler arasındaki işbirliği örnekleri Kosova ve Bosna-Hersek'tir. Hem Kosova'da hem de Bosna Hersek'te, uluslararası ve yerel aktörler, ceza kanunları ve prosedürlerinde geniş reformlar başlatma ihtiyacını çabucak kabul ettiler. Örneğin, 1989'da özerkliğinden sıyrılan Kosova, Birleşmiş Milletler idaresi altına girdiğinde kendi ceza yasasına sahip değildi. 2004 yılında yeni Kosova Geçici Ceza Kanunu ve Kosova Geçici Ceza Usulü

⁹⁰ Topal, s. 78.

⁹¹ Topal, s. 78.

⁹² Hibrid mahkeme modeli hakkında geniş bilgi için bkz. Shaw, Malcolm N, International Law, s. 305-315.

⁹³ Shaw, International Law, s. 305.

Kanunu yürürlüğe girdi. Bunlar Avrupa Konseyi temsilcileri de dahil olmak üzere, çeşitli hukuk uygulayıcılarından oluşan bir çalışma grubu tarafından hazırlanmıştı. Bosna Hersek'te, ise devlet düzeyinde bir mahkeme kurulmasını sağlayan etmen kapsamlı ulusal ve uluslararası işbirliği söz konusuydu. Bu mahkemelerde ulusal ve uluslararası unsurlar iç içe geçmekte, ilgili devlette işlenen belli başlı uluslararası camiayı etkileyen suçların faillerinin yargılanması amacıyla hem kanun oluşturmada hem de yargılamada işbirliği esasına dayanılmaktadır⁹⁴.

Hibrid mahkemelerin gerçekleştirdiği yargılamalara çeşitli eleştiriler yöneltilmektedir. Bunlardan bazıları bu mahkemelerde yargılamayı yürütecek olan yabancı hâkimlerin görevlerini ifa etme noktasında uluslararası ceza hukuku ve ilgili devletin ceza hukuku ile ilgili yeterli bilgiye sahip olamaması, ulusal ve uluslararası hâkimlerle etkili iletişimin sağlanamaması, aynı dili konuşmamaları ve gerekli deneyime sahip olamaması sebebiyle vakıalarla etkileşimde bulunamamaları gibi sebeplerdir. Zira hibrid mahkeme görevlendirilecekse bu mahkeme hâkimlerinin alanında uzman olması gerekmektedir. Ancak ilgili devletin içinde bulunduğu durum bu mahkemelerin kurulmasını gerektirmektedir. Özellikle etkin otorite yokluğunun sebep olduğu münbid ortamda donanımlı hâkimlerin bulunması güç olabilir. Örneğin Sierra Leone'da hibrid mahkemede⁹⁵ görev yapmakta olan sekiz yabancı hâkimden yalnızca iki tanesinin uluslararası ceza hukuku ve ilgili devletin mevzuatıyla ilgili deneyiminin sahibi olduğu savunulmaktadır⁹⁶.

Tüm bu sebeplere ek bu model de *ad hoc* mahkemeler gibi delil elde etme ve sorumluları yargılayıp cezalarını infaz etme noktasında etkisiz kalabilmektedir. Kaldı ki uluslararası geçici mahkeme kurma fikri, Suriye'nin ülkesinde etkinliğini tekrar kazanması misyonuna⁹⁷ da ters düşmektedir. Suriye devletinin etkinliğinin sağlanması gerekliliğinin araçlarından en

⁹⁴ "Rule-Of-Law Tools For Post-Conflict States", Office Of The United Nations High Commissioner For Human Rights Publication, s. 37-38 <https://www.un.org/ruleoflaw/files/HybridCourts.pdf> Erişim Tarihi: 11.11.2020.

⁹⁵ Ancak belirtmek gerekir ki söz konusu mahkemenin içtihadında kendisinin hibrit değil tam ve gerçek bir uluslararası ceza mahkemesi olduğunu kabul etmektedir (**Tezcan/ Erdem/Önok**, s. 398). Ancak mahkemeyi, mahkemenin kendisini gördüğü ile değil işlevi ile değerlendirmek gerektiğinden bu mahkemenin bir hibrit mahkeme niteliğinde olduğunu savunmak kaçınılmazdır.

⁹⁶ **Baylis**, Elena A.: "Reassessing the Role of International Criminal Law: Rebuilding National Courts Through Transnational Networks", Boston College Law Review, Cilt 50, Sayı 1, 2009, s. 19, <http://ssrn.com/abstract=1105244> Erişim Tarihi: 11.11.2020.

⁹⁷ 2019 tarihli Soçi mutabakatının 1. maddesi şu şekildedir: "Her iki taraf Suriye'nin siyasi birliği ve toprak bütünlüğünün muhafazasına ... olan bağlılıklarını teyit ederler."

önemlisi yargıyı işlevselleştirmektir. Yerel ve yabancı hâkimlerden oluşan hibrid mahkemelerde hâkimler arası dil ve bilgi birikimi gibi çeşitli sebeplerle oluşabilecek iletişim kopukluğu, hem yargılamanın bir üst aşamaya taşınabilmesine hem de Suriye’de yargı erkinin güçlenmesine katkı sağlamayacaktır. Kanaatimizce etkin otorite yokluğu ile boğuşan devletlerde karma yapılı mahkeme oluşturma fikri, bölgedeki aktörler arası iletişim kopukluğunu daha da derinleştirecektir.

D. İade

İade; bir başka deyişle suçluların geri verilmesi kurumu, “suçun işlendiği veya suçla kamu düzeni bozulmuş olan bir devletten başka bir devletin ülkesinde bulunan veya oraya kaçmış bir sanık veya hükümlünün, yargılanmak veya cezasını infaz ettirmek üzere yetkili devlete geri verilmesi işlemi”⁹⁸ şeklinde ifade edilebilir. Geri verme esasen devletlerarası bir adli yardımlaşma kurumu olmakla beraber uluslararası hukuk, anayasa hukuku, ceza hukuku gibi birçok disiplinle bağlantılı karma nitelikte bir kurumdur⁹⁹. Uluslararası hukukta cezalandırma ile ilgili temel prensiplerden biri, bir hukuk sisteminde suç olarak kabul edilen fiil grupları bazında cezasızlığın önlenmesidir¹⁰⁰. Bu hususta karşımıza iade kurumu cezasızlığın önlenmesi noktasında önemli bir müessese olarak çıkmaktadır.

Uluslararası hukukta cezaî yargı yetkisinin somut bir tezahürü olarak iade hususunda önem arz eden diğer bir nokta bu kurumun ceza hukukunun temel ilkelerinden olan “ne bis in idem” kuralına yani aynı suçtan yalnız bir kez yargılanma kuralına işlerlik kazandırması amacıdır¹⁰¹.

Devletin, suç işleyen kişiyi, o kişinin tabiiyetinde bulunduğu devlete iade etmesi bir egemenlik tasarrufu niteliğindedir¹⁰². Yani bir devlet, suç işleyen veya işlediği iddia edilen bir yabancıyı tabiiyetindeki ülkeye veya üçüncü diğer bir ülkeye iade ederek veya etmeyerek egemenlik yetkisinin bir tezahürü olan otoritesini kullanmaktadır. Devletin bu yetkisini kullanıp kullanmaması elbette kendisine ait bir tercihtir¹⁰³. Keza uluslararası hukukta

⁹⁸ **Bagheri**, Saeed: “Uluslararası Hukukta Suçluların İadesi ve Suçluları Kovuşturma Yükümlülüğü”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 62, Sayı 1, 2013, s. 2.

⁹⁹ **Yalçın Sancar**, Türkan/**Köprülü**, Timuçin: Ceza Hukuku Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları, Savaş Kitabevi, Ankara, 2015, s. 103.

¹⁰⁰ **Çakmak**, s. 102.

¹⁰¹ **Çakmak**, s. 102.

¹⁰² **Bagheri**, s. 3.

¹⁰³ **Çakmak**, s. 100.

iade kurumu, devletlerin karşılıklı iradesine dayanır. Bu irade genel olarak devletler arasındaki ikili veya çok taraflı anlaşmalara dayanmaktadır¹⁰⁴. Bu açıdan bakıldığında uluslararası ceza hukukunun karşılıklı yardım vasıtalarından biridir¹⁰⁵. Egemenlik yetkisine bağlı olarak bu serbesti mutlak değildir. Arada iadeye yönelik ikili bir anlaşma ile taahhüt altına girilmişse devlet, suç failini, yargı iddiasında bulunduğu diğer bir devlete yargılanmak üzere iade etmek durumundadır¹⁰⁶. Bu anlamda devletler yükümlülük altına girmektedir. Bu yükümlülük, hem ikili anlaşmaya uyma yani ahde vefa ilkesine hem de iade hususunda cezasızlığın önlenmesine dair uluslararası camianın menfaatine dayanmaktadır.

İade hususu uluslararası ceza hukuku tarihinde çeşitli hususlarda karşımıza çıkmakla beraber bugün için etkin otorite yokluğundaki görünümü dikkat çekmektedir¹⁰⁷. Bakıldığında etkin otoriteye sahip olmayan devletin diğer bir devletten iade talebinde bulunması veya iade kurumunu işletebilmesini engelleyecek bir norm veya teamül kuralı uluslararası hukukta bulunmamaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, etkin otoriteye sahip olmayan bir devlette de iade kurumu işletilebilecektir. Buna kanıt olarak, güncel bir örnek olan 2019 yılında Almanya'nın Suriye'de Jamil Hassan'ı (Suriye Hava Kuvvetleri İstihbarat Müdürlüğü Başkanı) yargılamak üzere iadesini talep etmesi gösterilebilir¹⁰⁸. Bu örnek gösteriyor ki etkin otoritesini kaybeden bir devlete iade talebinde bulunulmasına ve iade prosedürünün işletilebilmesine yönelik bir engel bulunmamaktadır.

¹⁰⁴ Mokoena Untalimile Crystal ve Lubaale Emma Charlene. Extradition in the Absence of State Agreements, Institute For Security Studies & University Of Cape Town, SA CRIME QUARTERLY, Cilt 67, Sayı 0, 2019, s. 40 https://www.researchgate.net/publication/333167088_Extradition_in_the_absence_of_state_agreements_Provisions_in_international_treaties_on_extradition, Erişim Tarihi: 23.03.2020.

¹⁰⁵ **Bagheri**, s. 3.

¹⁰⁶ **Çakmak**, s. 101.

¹⁰⁷ İade müessesesi, uluslararası hukukta Mısırlı bir Firavun'un bir Hitit Kralı ile iade anlaşması müzakere ettiği yaklaşık olarak Milattan önce on üçüncü yüzyıla dayanan eski bir mekanizmadır. İade kurumunun temellerinin çok eskilere dayanması, bu müessesenin uluslararası hukuk tarihinde işgal ettiği makamın önemini de gözler önüne sermektedir. **Stigall**, Dan E.: Ungoverned Spaces, Transnational Crime, and the Prohibition on Extraterritorial Enforcement Jurisdiction in International Law, 19, Notre Dame Journal of International Law & Comparative Law, Cilt 3, Sayı 1, Article 4, 2013 <https://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=ndjicl>, Erişim Tarihi: 23.04.2020.

¹⁰⁸ **Snell**, James: Arab Weekly, Germany's Extradition Move Sends Strong Message to Syria, (10.03.2019) <https://the arabweekly.com/germanys-extradition-move-sends-strong-message-syria>, Erişim Tarihi: 18.03.2020.

Günümüzde devletler iade hususunda çekingen davranmaktadır ki bu durum uluslararası hukukta ilk defa görülen bir çelişkiyi göstermektedir. Etkin devletler kendi vatandaşlarını iade almaktan dahi imtina ederek daha önce şahit olmadığımız üzere cezaî yargılama yetkisinden feragat etmektedirler.

1. Faillerin Tabiiyetlerindeki Ülkelere İadesi

2001’de başlayan Afganistan savaşından bu yana terör suçlularının yargılanmak üzere tabiiyetlerindeki ülkelere döndüklerinde ne olacağı hususu uluslararası camiada büyük bir endişe doğurmuştur¹⁰⁹. Çünkü bu tarz faaliyetlerde bulunanlar devlet için kısa veya uzun vadede güvenlik tehdidi oluşturma kapasitesine sahiptir. DEAŞ’ın işlediği suçlar göz önünde bulundurulduğunda, DEAŞ mensuplarının yargılanmak üzere tabiiyetlerinde bulundukları ülkelere iade edilmeleri seçeneği uluslararası hukuk gündeminde yer alan önemli bir konudur. Doktrinde bazı yazarlara göre bu kişilerin tabiiyetlerinde bulundukları devletlere iade edilmeleri aynı zamanda bu kişilerin meramını anlatabilmeleri ve daha etkili ve güvenli olarak yargılanabilmelerine güvence oluşturacaktır¹¹⁰. Bazılarına göre ise bu durum hukukî gerekçelerden ziyade siyasî sebeplerle tasvip edilmemektedir.

Terör zanlılarının yargılamalarının gerçekleştirilmeleri için tabiiyetlerinde bulundukları devlete iade edilmeleri uluslararası camiada Afganistan savaşından bu yana en çok karşılaşılan durumdur. Ancak Suriye özelinde Türkiye’nin Barış Pınarı Operasyonu sonrasında YPG tarafından serbest bırakılan terör zanlısı DEAŞ mensuplarının, İdlib ve çevresinde sıkışan HTŞ ve El Kaide unsurlarının tabiiyetlerindeki devletlere iadeleri; Avrupalı devletlerin terör suçlularının tehlikeliliği sebebi ile vatandaşlarını kabul etmemek için çeşitli yollara başvurmaları problem yaratmaktadır¹¹¹. Bu iade

¹⁰⁹ **Hall**, Kerwin: Foreign Fighter Returnees: An Indefinite Threat (28.09.2018), American University Research, School of Public Affairs, News, <https://www.american.edu/spa/news/malet-foreign-fighters.cfm> Erişim Tarihi: 20.03.2020.

¹¹⁰ Örnek olarak 2016 Temmuzunda 86 kişinin öldüğü Nice Kamyon Saldırısı verilebilir. Böylesi durumda iç hukuk mahkemeleri aracılığıyla sanıkların kendi memleketlerinde yargılanması; adaletin tecellisi noktasında ve sanıkların tam olarak cezaî sorumluluklarının belirlenmesinde başarılı bir sonuca ulaştıracaktır. Bkz **Dworkin**, Anthony: Beyond Good And Evil: Why Europe Should Bring Isis Foreign Fighters Home, European Council on Foreign Relations - Policy Brief, 2019, s. 15, https://www.ecfr.eu/page/-/beyond_good_and_evil_why_europe_should_bring_isis_foreign_fighters_home.pdf, Erişim Tarihi: 31.03.2020.

¹¹¹ **Koparan**, Ömer: Anadolu Ajansı Haber Merkezi (06.01.2020), YPG/PKK DEAŞ’lıların Kampından Yüzlerce Kişiyi Daha Serbest Bıraktı <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ypg->

almaktan imtina yollarından birisi olarak vatandaşlıktan çıkarma uluslararası hukukta önemli bir kaçış noktasını ifade etmektedir. Ancak vatandaşlıktan çıkarmanın, vatandaşı iade almayı yani ülkeye girme hakkından yoksun bırakılamama hakkını bertaraf etmesi mümkün müdür?

Gerek Türk Hukukunda¹¹² gerekse uluslararası hukukta bir devlet kendi vatandaşı ülkesine girme hakkından yoksun bırakamaz. Bu yükümlülük kaynağını teamül hukukundan almakla birlikte birçok uluslararası sözleşmelerde de yer almaktadır. Ancak günümüzde devletler kendi vatandaşlarını ülkelerine sokmamak amacıyla çeşitli yollara başvurabilmektedirler; özellikle terör suçlusu vatandaşlarını iade almaktan kaçınmak için onları vatandaşlıktan çıkarma yoluna gitmektedirler. Egemenlik yetkisi çerçevesinde bakıldığında devletin vatandaşı iade alması ve yargılaması yönünde devleti bağlayıcı nitelikte genel bir uluslararası hukuk yükümlülüğü, görünürde mevcut bulunmamaktadır¹¹³. Bu sayede bazı Avrupalı devletler tabiiyetindeki suçlular kendilerine henüz iade edilmeden bunları vatandaşlıktan çıkarabilmektedirler. İade alma yükümlülükleri olmasa da vatandaşlıktan çıkarmaya uluslararası hukukun normsal alanı imkân tanımamaktadır¹¹⁴.

Avrupalı devletler tabiiyetlerindeki terör suçu şüphelilerini iade almaktan imtina etmelerini çeşitli sebeplere dayandırmaktadırlar. Çünkü bu kişiler devlet için güvenlik tehdidi oluşturabilmektedir ve buna karşılık tatmin edici bir önlem de söz konusu değildir¹¹⁵. Avrupa toplumu bu kişilerin ülkelerine gelmelerinde büyük endişe duymaktadır. Ancak bu çekinceler hukuki olmaktan ziyade siyasi sebeplere dayanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2014 yılında devletlere 2184 sayılı kararla kendilerine iade edilen yabancı savaşçıları yargılamak için yasa çıkarmalarını talep etti. Bu kararla beraber çoğu Avrupa devleti geri dönen

pkk-deaslilarin-kampindan-yuzlerce-kisiyi-daha-serbest-birakti/1693504 Erişim Tarihi: 11.04.2020.

¹¹² T.C. Anayasası Madde 23/son – “Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.”

¹¹³ **Ulutaş**, Ahmet: “Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28 inci Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, Cilt 4, Sayı 0, 2011, s. 191.

¹¹⁴ Örneğin 1961 tarihli Vatansızlığın Azaltılması Hakkında Sözleşme gereği devletlerin, vatandaşlıktan çıkardığı tarihte vatansız kalacak vatandaşları vatandaşlıktan çıkarmalarını yasaklamakta ve daha birçok güvence öngörmektedir. Aynı şekilde Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme de vatandaşlıktan çıkarmayı sıkı şartlara bağlayıp bu hususta temel ilkeler öngörmektedir. **Batır**, Kerim: Uluslararası Hukukta Vatandaşlık, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018, s. 32.

¹¹⁵ **Dworkin**, s. 6.

terörist gruba katılanları ve terörist gruplara destek olanları yargılamak için hukuki düzenlemeler yaptı¹¹⁶. Ancak çoğu Avrupa devletinin yargılama alanında terör suçları için öngörülen ceza kısa sürelidir. Örneğin bir DEAŞ mensubu ile evlenen kadın terör örgütüne katılma suçundan dolayı 2019'da sadece beş yıl ceza almıştı.¹¹⁷ Nihayetinde suç farklı bir ülke toprağında işlendiğinden vakıaların belirlenmesi, delillerin toplanması, vakıaların delillerle ilişkilendirilip somutlaştırılması oldukça güç olduğundan söz konusu yargılamalar sağlıklı sonuçlara ulaşamamaktadır. Ancak bunu önlemenin yolu vatandaşlıktan çıkarma yoluyla yargılama yapmaktan kaçınmak değildir. Bazı yazarlara göre Avrupalı terör unsurlarını Avrupa'ya döndürmek, onların kontrol altında kalmasını sağlamanın en iyi yoludur ve gerektiğinde haklarında dava açılabilir, bu zanlılar sorgulanabilir¹¹⁸. Ancak ileride değinileceği üzere mülkîlik ilkesine işlerlik kazandırıp suçun işlendiği yerde yargılama yapılmasına yönelik suçun işlendiği devletle işbirliği yapmak daha isabetli olacaktır.

Vatandaşlıktan çıkarma işlemi hukuki bir işlem olmakla birlikte aynı zamanda siyasî bir işlem de olduğundan her zaman kolayca gerçekleştirilememektedir. Örnek vermek gerekirse Belçika, Fransa ve Danimarka'da cezaî mahkûmiyet; vatandaşlıktan çıkarma işleminin gerçekleşebilmesi için bir ön şart iken Hollanda ve İngiltere'de böyle bir ön şart yoktur; kaldı ki böyle bir ön şart yerine getirilse bile vatandaşlıktan çıkarmadan önce bir soruşturma ve gıyabında bir kovuşturma olması gerekmektedir¹¹⁹. Bunun için de bu mahkûmiyetin adil olarak verilmesi gerekmektedir. Bu açıdan Belçika, Fransa ve Danimarka gibi devletler için vatandaşlıktan çıkarma belli prosedürlere bağlıdır. Ancak yine de gıyabında mahkûmiyet, başta adil yargılanma hakkı olmak üzere ceza hukukunun temel ilkelerini ihlal edebilme kapasitesine sahiptir. Bu sebeple vatandaşlıktan çıkarmanın cezaî mahkûmiyet şartına bağlanması, bu işlemi meşru kılmamaktadır.

Sonuç olarak iade ile vatandaşlığı kaybettirmenin doğrudan bir ilgisi yoktur¹²⁰. Bir devlet eğer vatandaşını iade sürecini kullanarak talep etmi-

¹¹⁶ Scherrer, s. 7.

¹¹⁷ Scherrer, s. 8.

¹¹⁸ Dworkin, s. 1.

¹¹⁹ Scherrer, Amandine: The Return of Foreign Fighters to EU Soil (Ex-post Evaluation), European Parliamentary Research Service, s. 41-42, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621811/EPRS_STU\(2018\)621811_EN.pdf#page=43](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621811/EPRS_STU(2018)621811_EN.pdf#page=43), Erişim Tarihi: 15.04.2020.

¹²⁰ Şen, Ersan: Vatandaşlıktan Çıkarma, 2017, <https://www.hukukihaber.net/vatandasliktan-cikarma-makale,5287.html>, Erişim Tarihi: 24.03.2020.

yorsa bu devleti iadeye zorlayacak bir uluslararası norm mevcut değildir. Ancak bir devlet bir suçluyu tabiiyetinde bulunduğu ülkeye sınırdışı ederse o devlet, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde ve teamül hukuku kuralı olarak da kendisine yer bulan “vatandaşın ülkeye girme hakkından yoksun kılınmayacağı ve vatandaşın sınırdışı edilemezliği” kuralı gereği; vatandaşlıktan çıkarmadığı bu kişiyi ülkesine almak yükümlülüğü altındadır. Devlet bu kuralı dolanmak için vatandaşını vatandaşlıktan çıkardığında bu yükümlülüğünden kurtulabileceğini tahayyül etmektedir. Ancak uluslararası hukukta yer alan vatandaşın sınırdışı edilmezliği ve vatansızlığın önlenmesine dair koruyucu normlar¹²¹ karşısında devletlerin bu yola başvurmaları sorumluluklarını kaldırmayacaktır. Uluslararası risk paylaşımından soyutlanmak, uluslararası camiada BM şartı ile yükümlülük altına girilen uluslararası barış ve güvenliği koruma noktasında olması gerekenden çok uzaktır.

E. Mülkîlik Prensibi Çerçevesinde Suriye’de Yargılama

Mülkîlik ilkesi, devletin kendi ülkesinde işlenen tüm suçlara failin ve mağdurun vatandaşlığını dikkate almadan kendi ceza kanununu uygulaması ve yer yönünden yargı yetkisini kullanması olarak karşımıza çıkmaktadır¹²². Her suç yereldir prensibine dayanan bu ilke¹²³, devletlerin egemenlik yetkisinin sonucu olarak karşımıza çıkan yargılama yetkilerini kullanmada ilk başvurdıkları ilkedir. Ayrıca bu ilke, yer yönünden yetki kuralının uygulama

¹²¹ Vatansızlığın önlenmesine dair koruyucu normlardan bazıları şunlardır: 13.12.1975 tarihinde yürürlüğe giren Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Madde 1 – “Bir Sözleşmeci Devlet, kendi ülkesinde doğmuş olan ve aksi takdirde Vatansız duruma düşecek bir kişiye vatandaşlık hakkını tanıyacaktır.” Madde 4- “Bir Sözleşmeci Devlet aksi takdirde vatansız duruma düşecek ve belirlenen başvuru yapma yaşını geçtiği ya da istenen ikamet koşullarını sağlayamadığı için toprakları içinde doğduğu bir Sözleşmeci Devletin vatandaşlığını alamayan bir kişiye, ilgili kişinin doğumu sırasında ebeveynlerinden birinin ilk olarak bahsedilen Sözleşmeci Devletin yurttaşı olması durumunda vatandaşlık hakkını tanıyacaktır.”; 06.06.1960 tarihinde yürürlüğe giren Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme Madde 2 – “Her vatansız kişinin kendisini içinde bulunduğu ülkeye karşı, özellikle o ülkenin yasalarına ve düzenlemelerine ve aynı zamanda kamu düzeninin sürdürülmesi için alınan önlemlere uymasını gerektiren sorumlulukları vardır.”; 10.12.1948 tarihinde yürürlüğe giren İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 13 – “Herkesin, her Devletin sınırları içinde seyahat ve oturma özgürlüğüne hakkı vardır. Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve o ülkeye dönme hakkına sahiptir.”

¹²² Tezcan/Erdem/Önok, s. 82-83; Hakeri, s. 51; Zafer, s. 772; Aydın, s. 352.

¹²³ Değirmenci, Olgun/Hazar, Erdal: “Mülkîlik İlkesinin İstisnası Olarak NATO Kuvvetler Statüsüne Tabi Personel Üzerindeki Yargı Yetkisi ve Uluslararası Ceza Mahkemesinin Söz Konusu Yargı Yetkisine Etkisi”, Ankara Barosu Dergisi Cilt 1, Sayı 2, 2013, s. 26.

alanı belirlenirken esas alınan ilkedir¹²⁴. Bu ilkenin uygulama alanı belirlenirken esas alınan failin veya mağdurun vatandaşlığı değil, suçun işlendiği yerdir¹²⁵.

Bir suç, işlendiği yerde en etkili ve kolay şekilde soruşturulur, kovuşturulur ve cezalar infaz edilir¹²⁶. Mülkîlik ilkesinin gereği olan bu etkili muhakeme imkanı, aynı zamanda cezanın genel önleme amacının gerçekleşmesi noktasında amaca en iyi hizmet eden ilkedir¹²⁷. Kamu düzeni suçun işlendiği yerde bozulmuştur ve bozulan kamu düzeninin tesisi noktasında toplumsal barışın sağlanması da suçun işlendiği yerde yargılamanın yapılması ile sağlanacaktır¹²⁸. Ayrıca suç işlendiği yerde yargılamanın, mağdurlara, tanıklara ve diğer kanıtların bulunduğu yere yakın olma noktasında bazı pratik avantajları da olabilmektedir. Kısacası suçun işlemesi ile bozulan kamu düzeninin yeniden sağlanması noktasında mülkîlik ilkesi, teoride ihtiyaca en iyi cevap veren ilke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suç ve ceza siyaseti bakımından cezaî yargı yetkisine ilişkin dört ana prensibin kullanımı ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Bu prensiplerden biri veya birkaçı devletler tarafından kabul edilebileceği gibi hepsi birden de kabul edilebilmektedir¹²⁹. Hatta İngiltere, ülkesinde sadece mülkîlik prensibini kabul etmiş; yurtdışında suç işleyen vatandaşını ya da yurtdışında vatandaş aleyhine suç işlenmesinde failleri yargılamamaktadır¹³⁰. İngiltere suç ve ceza siyaseti bakımından katı bir mülkîlik prensibini benimseyerek kendi yargılama maslahatını oluşturmuştur. Bu durum aslında İngiltere'nin mülkîlik prensibine verdiği önemi göstermektedir.

Suriye özelinde mülkîlik ilkesi değerlendirildiğinde de teorideki pratik avantajlardan daha farklı bir sonuca varılmamaktadır. Etkin otorite yokluğunda mülkîlik ilkesinin ihtiyaca cevap verip verememesi noktasında akıllarda soru işareti oluşabilir. Yabancı devlet vatandaşlarının iade alınmaktan imtina edilmesi üzerine Suriye'nin yargılama yetkisi hususu, uluslararası toplumda değerlendirilen bir konu olarak gündeme gelmektedir¹³¹.

¹²⁴ **Değirmenci/Hazar**, s. 26.

¹²⁵ **Zafer**, s. 772.

¹²⁶ **Renzo**, Massimo: "Crimes Against Humanity And The Limits Of International Criminal Law", Law and Philosophy, Cilt 31, 2012, s. 468, <https://www.link.springer.com> Erişim Tarihi: 11.11.2020.

¹²⁷ **Zafer**, s. 772; **Aydın**, s. 352.

¹²⁸ **Değirmenci ve Hazar**, s. 26.

¹²⁹ **Zafer**, s. 760.

¹³⁰ **Zafer**, s. 760.

¹³¹ **Scherrer**, s. 53.

Suriye’den dönebilecek terör mensuplarının, saldırıları devam ettirmek veya planlamak tehlikesine yönelik korku da uluslararası düzeyde bu konudaki politika düşüncesine önem kazandırmaktadır¹³². Diğer bir açıdan da aynı zamanda bu kişilerin adil mahkemeler tarafından yargılanabilme kapasitesinin varlığı hususunda endişeler söz konusudur¹³³.

Yargı yetkisini kullanabilmek için Suriye merkezi hükümeti, yeri geldiğinde ısrarla muhalifleri de terörist olarak nitelendirmektedir¹³⁴. Suriye’nin de bu husustaki tavrı aslında gösteriyor ki Suriye devleti, etkin otoritesini kaybetmekle devlet vasfını kaybetmemekte ve egemenlik yetkisini sıkı sıkıya elinde tutmaktadır. Bu veri bile bizlere Suriye’nin yargı yetkisini kullanabilmesinin imkansız olmadığını göstermektedir.

Etkin otorite yokluğu ile boğuşan devletlerin içinde bulunduğu kaotik koşullar sebebi ile mevcut olumsuzluklar sadece kendisinde değil diğer devletlere de sirayet etmektedir. Devletin etkinliğini kaybetmesi aynı zamanda diğer devletlerde de büyük sorunlara yol açmaktadır. Suriye özelinde en çok zarar gören devletlerden birisi de Türkiye’dir. Gerek göçmen dalgası sebebi ile birçok Suriyeliye ev sahipliği yapması, gerekse sınırda yaşadığı terör unsurları odaklı güvenlik tehdidi ile bu durumdan en çok zarar gören devlet Türkiye’dir, demek yanlış olmayacaktır. Sadece sınır komşuları değil, diğer devletler de bu durumdan etkilenmektedir. Örneğin Suriye’de süregiden silahlı iç çatışma ve terörist nitelikteki muhalif gruplara dünyadan birçok katılım sebebi ile başta Avrupa olmak üzere birçok devlet bu durumdan zararlı çıkmaktadır. Aynı zamanda dünyada barış ve güvenliğin tehdit edilmesi, insan haklarının ihlal edilmesi gibi gerekçelerle uluslararası toplum da büyük zarar görmektedir. Bu durumda terör unsurlarının yargılanması noktasında mülkîlik ilkesinden hareketle Suriye’nin yargılama yetisini etkin kılmak çok önemlidir. Uluslararası katılımla Suriye’nin yargılama yetisini etkin kılma noktasında finansal, teknik ve askeri desteklerle hem terör mensuplarının yargılanması sağlanıp uluslararası hukukta suçların cezasız kalması önlenecek hem insan haklarını ihlal edenlerin cezalandırılması noktasında uluslararası toplumun menfaati korunacak hem de Suriye’nin tekrar etkinliğini kazanma noktasında büyük bir aşama kaydedilecektir.

¹³² Scherrer, s. 53.

¹³³ Scherrer, s. 53.

¹³⁴ Sandıklı/Çakmak, s. 125.

CNN'in haberine göre¹³⁵ Türkiye'nin Zeytin Dalı Operasyonu ile terör unsurlarından temizlenen Afrin'de Türkiye'nin yardımlarıyla bölgedeki yerel güçler Suriye kanunlarına dayanarak yargılama yapmaktadır. Birçok DEAŞ, HTŞ, El Nusra, El-Kaide ve YPG/PKK unsuru bu mahkemelerde yargılanmaktadır. Ancak bu yargılamalar mevcut rejim tarafından gerçekleştirilmemektedir. Yine de Suriye kanunlarına dayanarak yargılama yapılması bir aşama kaydedildiğinin de kanıtıdır. Bu durum aynı zamanda Suriye'nin yargılama yetkisini kullanabilmesinde de yol gösterici olmaktadır.

Türkiye'nin Esad rejimine olan tavrı nedeniyle yerel güçlerle işbirliği yapması bir eksiklik olarak görülmemelidir. Türkiye'nin Suriye'nin toprak bütünlüğünü koruma tezi devletlerin sürekliliği ilkesine dayanmaktadır.

¹³⁵ “Zeytin Dalı Harekatı bölgesinde Afrin dışında Cinderes, Raco, Bülbül, Mabatlı, Şeran ve Şeyh Hadid kasabalarında olmak üzere toplam 7 adliye yer alıyor. Ancak terör suçlarının yargılandığı ağır ceza mahkemeleri yalnızca Afrin'de. DEAŞ'lı teröristler işte bu mahkemelerde yargılanıyor. Savcıların hazırladığı soruşturma dosyaları önce tahkikat hakimleri tarafından inceleniyor, daha sonra ihale hakimlerine gönderiliyor. İhale hakimlerince soruşturma dosyası davaya dönüştürülüyor, yargılamalar, ağır ceza mahkemeleri bölgedeki adıyla cinayet mahkemelerinde yapılıyor. Tahkikat hakimlerinin açtığı davalarda Cinayet Mahkemelerinde yargılanan terör örgütü DEAŞ üyeleri, avukatlarıyla duruşmalara giriyor. Avukat tutabilecek maddi imkanı olmayanlara, Afrin Barosu avukat görevlendiriyor. Savunma haklarını tam olarak kullanmaları sağlanan terör sanıkları, yargılama sırasında tanık da dinletebiliyor.

Yargılamaları süren tutuklular ile haklarında hüküm verilen DEAŞ ve PKK/YPG'li teröristler ile adli suçlular, Yerel Meclis tarafından kamulaştırılmış boş bir binanın yeniden düzenlenerek cezaevi haline getirildiği Afrin Cezaevi'nde tutuluyor. Yerel polislerin koruduğu cezaevinde Suriyeli gardiyanlar görev yapıyor. 270 tutuklu ve hükümlünün bulunduğu cezaevinde, 13 tutuklu, 5'i hükümlü 18 DEAŞ'lı, 67 tutuklu ve 24 hükümlü 91 PKK'lı, toplam 161 terör suçlusu tutuluyor. Fırat Kalkanı Harekat bölgesinde ise Cerablus, Çobanbey, El Bab, Azez ilçelerindeki cezaevlerinde ise 52 hükümlü, 116 tutuklu toplam 168 DEAŞ'lı, 46 hükümlü, 215 tutuklu toplam 261 PKK/YPG'li tutuklu ve hükümlü var. Cezaevlerindeki DEAŞ'lıların uyrukları ise 147'si Suriyeli, 3'ü Suudi Arabistan, 2'si Tunus, 1'i Mısır, 1'i Ürdün, 1'i Cezayir, 1'i Pakistan, 4'ü Irak, 1'i Azerbaycan, 7'i Rusya vatandaşı. Cezaevinde 3 kadın DEAŞ'lı tutuklunun çocukları da kalıyor.

Cezaevinde güvenlik tedbirleri de üst seviyede. Mahkûmlar koşularından gardiyanların gözetiminde çıkıyor, geri döndüklerinde de üst aramasından geçiriliyor. Duruşmalar için adliyeye götürülürken kelepçelenen mahkûmlar, cezaevi otobüsüyle taşınıyor. Mahkûmlar cezaevine getirildiklerinde de dedektörlü kapıdan geçiriliyor, elle üst araması yapılıyor. Kelepçeleri çıkarılarak koşularına götürülüyor.” Bkz. Cnn Haber Ajansı (01.11.2019), DHA Görüntüledi... DEAŞ'lı Teröristler Afrin'de Böyle Yargılanıyor <https://www.cnnturk.com/turkiye/dha-goruntuledi-deasli-teroristler-afrinde-boyle-yargilaniyor?page=10>. Erişim Tarihi: 14.04.2020.

Türkiye'nin Esad rejimi ile işbirliği yapmaması hükümetlerin geçiciliği, devletlerin kalıcılığı gerçekliği ışığında Türkiye'nin Suriye dış politikası, toprak bütünlüğünü koruma amacı ile çelişmemektedir. Burada Afrin'deki yerel güçlerin yargılama yapmasındaki veriden çıkarılacak ana fikir şudur: Devlet, etkinliğini kaybetmesi gibi fiili sebepler nedeniyle yargılama yapma kudretini geçici olarak kaybetmişse o devlete yardım edildiğinde ülkede normalleşmenin başlaması kaçınılmazdır. Bu aşamada uluslararası katılım ve Birleşmiş Milletlerin inisiyatif almasının önemi ve elde edilebilecek olumlu sonuç açısından Türkiye'nin Afrin'deki yardımları büyük önem arz etmektedir.

SONUÇ

2001 Afganistan Savaşından bu yana etkin otorite yokluğu ile boğuşan devletlerde işlenen terör suçları neticesinde faillerin yargılama yetkisinin kime ait olduğu veya olması gerektiği güncel bir sorun oluşturmaktadır. Terör faillerinin yargılanmaları üzerine alternatif yollar uluslararası düzeyde tartışılmaktadır. Bunlar genel olarak *ad hoc* (geçici) veya hibrid nitelikte uluslararası mahkeme kurmak, UCM'nin yargılama yetkisini etkin kılmak, Guantanamo modeli, iade ve ilgili ülkenin yargılama yetkisini etkin kılmak olarak karşımıza çıkmaktadır.

UCM'yi etkin kılmak veya *ad hoc* nitelikli mahkeme kurmak, bölgesel sorunu çözmeye yetersiz kalacağı için; Guantanamo modeli ise hukuki bir yöntem olmadığı gerekçeleri ile kalıcı bir çözüm olarak değerlendirilememektedir. Terör unsurlarını vatandaşları oldukları devletlere iade etmeye çalışmak ise sorunu geçici olarak çözmekle beraber etkili ve kalıcı bir sonuç doğurmaya elverişli değildir. Ayrıca iade ile ilgili olarak birçok problem de karşımıza çıkmaktadır.

Devletler ulusal güvenliğini düşünerek vatandaşını iade almamak üzere iadede dolanıp kendi vatandaşlarını vatansız bırakmaktadır. Aslında burada iadede imtina eden devlet uluslararası risk paylaşımından kendisini soyutlamaktadır. Kendi ulusal menfaatlerini uluslararası toplumun menfaatlerine tercih etmektedir. Ancak yine de egemenlik ilkesi gereği devletlere vatandaşlarını iade alma yükümlülüğü yüklenememektedir. Bunun yanında iadenin dezavantajları göz önüne alındığında ve Suriye'deki mevcut duruma kalıcı bir çözüm getirememesi sebebi ile iade, etkili bir seçenek olarak değerlendirilememektedir.

Günümüzde uluslararası hukukta artık devletlerin içişlerine karışma yasağı mutlaklığını yitirmiştir. Olması gereken uluslararası hukuk anlayışı

ile beraber insan hakları hukuku, insancıl hukuk, vatansızlığın önlenmesi gibi birçok enstrüman sayesinde devletler belirli yükümlülükler altına girmektedir. Tam bu aşamada devletlerin yükümlülük altına girmeleri gereken nokta, finansal, askeri, idari ve teknik bakımından etkin otorite yokluğu ile boğuşan devletlere yardım etme gerekliliğidir. Suriye özelinde ise diğer devletlerce Suriye'nin yargılama yetkisini kullanabilmesine imkan sağlayıcı yardımlarda bulunmak çok yönlü bir çözüm sağlamaktadır. Türkiye'nin Soçi Mutabakatı ile İdlib ve çevresindeki radikalleri tahliye etme yükümlülüğü, bunları Suriye devletinin yargılaması ve cezalandırması ile bertaraf edilme imkanı bulacaktır. Aynı zamanda Suriye'nin askeri, idari ve yargısal olarak yeniden yapılandırılmasına da büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdulrahim**, Walid: State Jurisdiction, Author's International Law Studies in English, <https://sites.google.com/site/walidabdulrahim/home/my-studies-in-english/7-state-jurisdiction>, Erişim Tarihi: 14.03.2020.
- Acer**, Yücel/**Kaya**, İbrahim: Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.
- Adinoyi**, Julius Adavize: State's Jurisdiction: Prescription on Territoriality and Nationality, Article: (October 2018), https://www.researchgate.net/publication/328355523_State's_Jurisdiction_Prescription_on_Territoriality_and_Nationality/link/5bc85c33299bf17a1c5b89ec/download, Erişim Tarihi: 14.03.2020.
- Akpınarlı**, Neyire: Fragility of Failed State Paradigm, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden Boston, 2010.
- Arnold**, Roberta: The Prosecution of Terrorism as a Crime Against Humanity under the ICC Statute, ZaöRV Cilt 64, 2004, ss. 979-1000, https://www.zaoerv.de/64_2004/64_2004_4_a_979_1000.pdf Erişim Tarihi: 20.03.2020.
- Artuk**, M. Emin/**Gökçen**, Ahmet/**Alşahin**, M. Emin/**Çakır**, Kerim: Ceza Hukuku Genel Hükümler, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.
- Ateş**, Hüseyin: Should Terrorism Be Added Into the Rome Statute as an International Crime, University of Nottingham School of Law, LLM Dissertation (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), United Kingdom, 2015.
- Aydın**, Devrim: "Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt 94, 2011, ss. 131-148.
- Aydın**, Hüseyin: "Yabancı Ülkede İşlenen Suçlarda Türk Mahkemelerinin Yetkisi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan Özel Sayısı, 2019, ss. 349-377.
- Bagheri**, Saeed: "Uluslararası Hukukta Suçluların İadesi ve Suçluları Kovuşturma Yükümlülüğü", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 62, Sayı 1, 2013, ss. 1-40.
- Baresh**, Manhal: The Sochi Agreement And The Interests Of Guarantor States: Examining The Aims And Challenges Of Sustaining The Deal, European University Institute – Research Project Report, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e1840535-1f93-11e9-8d04-01aa75ed71a1/language-en> Erişim Tarihi: 12.11.2020.

- Barma**, Naazneen H.: Failed States - Government, Britannica Online Encyclopedia <https://www.britannica.com/topic/failed-state>, Erişim Tarihi: 15.03.2020.
- Batır**, Kerem: “Uluslararası Hukukta Devlet ve Başarısız Devletler: Somali Örneği”, ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2017, ss. 81-102.
- Batır**, Kerim: Uluslararası Hukukta Vatandaşlık, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018.
- Baylis**, Elena A.: “Reassessing the Role of International Criminal Law: Rebuilding National Courts Through Transnational Networks”, Boston College Law Review, Cilt 50, Sayı 1, 2009, ss. 1-85, <http://ssrn.com/abstract=1105244> Erişim Tarihi: 11.11.2020.
- BBC News (08.07.2004), Q&A: US Supreme Court Guantanamo Ruling, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3867067.stm> Erişim Tarihi: 21.04.2020.
- BBC News (15.11.2019), ABD ve Fransa, Suriye’deki Yabancı IŞİD’lilerin Nerede Yargılanmaları Gerektiği Konusunda Anlaşamadı <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50429125> Erişim Tarihi: 20.07.2020.
- BM Güvenlik Konseyi 814 Nolu Karar, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/226/18/IMG/N9322618.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 23.03.2020.
- Bravin**, Jess: The Terror Courts: Rough Justice at Guantanamo Bay, Yale University Press, New Heaven; London, 2013.
- Cecanpınar**, Hilal: Devletin Evrensel Yargı Yetkisi Ve Uluslararası Hukuk, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2014.
- Cnn Haber Ajansı (01.11.2019), DHA Görüntüledi... DEAŞ’lı Teröristler Afrin’de Böyle Yargılanıyor <https://www.cnnturk.com/turkiye/dha-goruntule-di-deasli-teroristler-afrinde-boyle-yargilaniyor?page=10>. Erişim Tarihi: 14.04.2020.
- Çakmak**, Cenap: Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı, Ekin Yayıncılık, Bursa, 2014
- Değirmenci**, Olgun/**Hazar**, Erdal: “Mülkîlik İlkesinin İstisnası Olarak NATO Kuvvetler Statüsüne Tabi Personel Üzerindeki Yargı Yetkisi ve Uluslararası Ceza Mahkemesinin Söz Konusu Yargı Yetkisine Etkisi”, Ankara Barosu Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2013, ss. 19-71.

- Delmas-Marty, Mireille/Fouchard, Isabelle/Fronza, Emanuela/ Neyret, Laurent:** İnsanlığa Karşı Suçların Uluslararası Hukukta Tanım-lanması, İnsanlığa Karşı Suç, (Çev. Berna Ekal), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Doğan, Gürkan:** “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt 8, Sayı 15, 2012, ss. 55-98.
- Dönmezer, Sulhi/Erman, Sahir:** Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku – Cilt IV, 14. Bası, Der Yayınları, İstanbul, 2021.
- Erkmen, Serhat:** Soçi Anlaşması Ne Getirdi?, Anadolu Ajansı (18.09.2018), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/soci-anlasmasi-ne-getirdi/> 1258178 Erişim Tarihi: 21.10.2020.
- Faruk, Turhan:** “Yeni Türk Ceza Kanunu’na Göre Uluslararası Suçların Cezalandırılması”, Hukuki Perspektifler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2005.
- Hakeri, Hakan:** Ceza Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Hall, Kerwin:** Foreign Fighter Returnees: An Indefinite Threat (28.09.2018), American University Research, School of Public Affairs, News, <https://www.american.edu/spa/news/malet-foreign-fighters.cfm> Erişim Tarihi: 20.03.2020.
- Helenius, Dan:** “The If, How, and When of Criminal Jurisdiction – What is Criminal Jurisdiction Anyway?”, Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice, Cilt 3, Sayı 1, 2015, ss. 22-47, <https://www.legal-tools.org/doc/148639/pdf/>, 2ff, Erişim Tarihi:22.04.2020.
- Karaman, Haydar:** “The Discussion On September 11 Terrorist Attacks Under The Concept Of Crimes Against Humanity”, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2018, ss. 130-146.
- Koparan, Ömer:** Anadolu Ajansı Haber Merkezi (06.01.2020), YPG/PKK DEAŞ’lıların Kampından Yüzlerce Kişiyi Daha Serbest Bıraktı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ypg-pkk-deaslilarin-kampindan-yuzlerce-kisiyi-daha-serbest-birakti/1693504> Erişim Tarihi: 11.04.2020.
- Kurtuluş, Şehmus:** “Reassessment of Turkey’s Objections to the Exclusion of Terrorism from the Rome Statute”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 64, Sayı 16, 2019, ss. 145-161.
- Le Parisien (10.04.2019), L’Irak Propose De Juger Les Djihadistes Étrangers Contre 1,8 Milliard D’euros, <http://www.leparisien.fr/international/l->

irak-propose-de-juger-les-djihadistes-etrangers-contre-1-8-milliard-d-euros-10-04-2019-8050656.php Erişim Tarihi: 19.06.2020.

Luban, David: İnsanlığa Karşı Suçların Kuramı, (Çev. Günel, Hüseyin), Tekin Yayınevi, İstanbul, 2019.

Mokoena, Untalimile Crystal/**Lubaale**, Emma Charlene: “Extradition in the Absence of State Agreements”, Institute For Security Studies & University Of Cape Town, SA CRIME QUARTERLY, Cilt 67, 2019 https://www.researchgate.net/publication/333167088_Extradition_in_the_absence_of_state_agreements_Provisions_in_international_treaties_on_extradition, Erişim Tarihi: 23.03.2020.

Princeton University Program in Law and Public Affairs, The Princeton Principles on Universal Jurisdiction, Cilt 28, 2001, <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/princeton.html>, Erişim Tarihi: 23.03.2020.

Quintart, Emmanuelle. “Law, Crisis and Guantanamo After 9/11”, Revue Interdisciplinaire D’études Juridiques, Cilt 76, 2016, ss. 211-238 <https://www.cairn.info/revue-interdisciplinaire-d-etudesjuridiques-2016-1-page-211.htm> Erişim Tarihi: 11.11.2020.

Renzo, Massimo: “Crimes Against Humanity And The Limits Of International Criminal Law”, Law and Philosophy, Cilt 31, 2012, ss. 443–476 <https://www.link.springer.com> Erişim Tarihi: 11.11.2020.

“Rule-Of-Law Tools For Post-Conflict States”, Office Of The United Nations High Commissioner For Human Rights Publication, <https://www.un.org/ruleoflaw/files/HybridCourts.pdf> Erişim Tarihi: 11.11.2020.

Rüma, İnan/**Çelikpala**, Mitat: “Russian and Turkish Foreign Policy Activism in the Syrian Theater”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 62, Sayı 16, 2019/16, ss. 65-84.

Salaymeh, Bilal/**Acun**, Can: “Sochi Agreement: Implications on the Ground and Upcoming Challenges”, Seta Perspective, Cilt 47, 2018, https://setav.org/en/assets/uploads/2018/11/47_Perspective.pdf Erişim Tarihi: 11.11.2020.

Sandıklı, Atilla/**Çakmak**, Cenap: Suriye’nin Yeniden Yapılandırılması, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2014.

Saygılı, Abdurrahman: Holocaust, Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerine Düşünceler (Hukuk Ötesi Alandan Hukuk’a), İmaj Yayınevi, Ankara, 2017.

- Scherrer**, Amandine: The Return of Foreign Fighters to EU Soil (Ex-post Evaluation), European Parliamentary Research Service, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621811/EPRS_STU\(2018\)621811_EN.pdf#page=43](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621811/EPRS_STU(2018)621811_EN.pdf#page=43), Erişim Tarihi: 15.04.2020.
- Sezer**, Aydın/**Dursunoğlu**, Alptekin: Soçi Anlaşması Fıratın Doğusu ve Türkiye'nin İdlib Rolü, Yakın Doğu Haber (16.04.2020), http://www.ydh.com.tr/index.php/anket/rss/resim/rss/YD551_soci-anlasmasi-firatin-dogusu-ve-turkiyenin-idlib-rolu.html Erişim Tarihi: 21.10.2020.
- Shaw**, Malcolm N.: International Law Title to Territory in Africa: International Legal Issues, Clarendon Press, Oxford, 1986.
- Shaw**, Malcolm N.: International Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2018 (International Law).
- Simmons**, Beth A./**Steinberg**, Richard H.: International Law and International Relations, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- Snell**, James: Arab Weekly, Germany's Extradition Move Sends Strong Message to Syria, (10.03.2019) <https://the arabweekly.com/germanys-extradition-move-sends-strong-message-syria>, Erişim Tarihi: 18.03.2020.
- Stigall**, Dan E.: "Ungoverned Spaces, Transnational Crime, and the Prohibition on Extraterritorial Enforcement Jurisdiction in International Law", Notre Dame Journal of International Law & Comparative Law, Cilt 3, Sayı 1 Article 4, 2013 <https://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=ndjicl>, Erişim Tarihi: 23.04.2020.
- Şen**, Ersan: Vatandaşlıktan Çıkarma, İnternet Makalesi, 2017, <https://www.hukukihaber.net/vatandasliktan-cikarma-makale,5287.html>, Erişim Tarihi: 24.03.2020.
- T24 İnternet Gazetesi Makalesi, Guantanamo Modeli ya da Türkiye'de Yargılama: Cezaevlerindeki IŞİD'lilere Ne Olacak?, <https://t24.com.tr/haber/guantanamo-modeli-ya-da-turkiye-de-yargilama-cezaevlerindeki-isid-lilere-ne-olacak,843726> Erişim Tarihi: 11.04.2020.
- Tezcan**, Durmuş/**Erdem**, M. Ruhan/**Önok**, R. Murat: Uluslararası Ceza Hukuku, 5. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2019.
- Thürer**, Daniel: "The "Failed State" and International Law", International Review of the Red Cross, No. 836 31-12-1999, <https://www.icrc.org/>

en/doc/resources/documents/article/other/57jq6u.htm Erişim Tarihi: 15.03.2020.

Topal, Ahmet Hamdi: Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.

Tortuk, Gökdemir/**Bilgehan**, Bengü/**Durak**, Nejdett: “İbn Haldun’da Siyasî Otorite ve Meşruiyet Problemi”, İbn Haldun Çalışmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2019, s. 49-68.

Turhan, Faruk: “Ceza Kanununun Yer Bakımından Uygulanmasında Evrensellik İlkesi ve Yeni TCK (md. 13)”, Hukuki Perspektifler Dergisi, Cilt 4, 2005, ss. 197-211.

Ulutaş, Ahmet: “Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28 inci Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, Cilt 4, 2011, ss. 177-210.

USA Supreme Court, *Hamdan v. Rumsfeld*, No. 05–184, 29.06.2006, Supreme Court Syllabus, <https://www.supremecourt.gov/opinions/05pdf/05-184.pdf> Erişim Tarihi: 11.11.2020.

Yalçın Sancar, Türkan/**Köprülü**, Timuçin: Ceza Hukuku Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları, Savaş Kitabevi, Ankara, 2015.

Zafer, Hamide: Ceza Hukuku Genel Hükümler (TCK m. 1-75), 7. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2019.

